

De Commissie voor de milieueffectrapportage

Milieueffectrapportage

Milieueffectrapportage (m.e.r.) levert de informatie die nodig is om het milieubelang volwaardig mee te wegen bij besluiten over plannen en projecten met grote milieugevolgen. Het milieueffectrapport (MER) laat zien wat een initiatief betekent voor het milieu en of er alternatieven zijn die minder nadelige gevolgen voor het milieu hebben.

De onafhankelijke deskundigen van de Commissie m.e.r. beoordelen of de milieu-informatie correct en volledig is. De Wet Milieubeheer stelt deze beoordeling door de Commissie verplicht. Om los van bestuurlijke verantwoordelijkheden en politieke afwegingen haar oordeel te kunnen geven is de Commissie geen onderdeel van de overheid maar een zelfstandig orgaan. Beoordelingen hebben de vorm van adviezen, die openbaar en via de web-site snel en voor iedereen beschikbaar zijn.

Adviezen

Bij Nederlandse projecten adviseert de Commissie voor de m.e.r. de beslissingsbevoegde overheidsinstantie doorgaans op twee momenten:

- Richtlijnenadvies: welke onderwerpen moet het MER behandelen?
- Toetsingsadvies: is de essentiële milieu-informatie voor de besluitvorming aanwezig?

Op verzoek adviseert de Commissie ook op andere momenten in het m.e.r.-proces. Tevens adviseert zij bij plan-m.e.r. en bij m.e.r.-beoordeling.

De Commissie adviseert ook internationaal over milieueffectrapportage. Naast milieu, komen daarbij sociale en armoede-effecten aan bod. Zij adviseert over concrete projecten, maar ook over de ontwikkeling van m.e.r.-systemen en de introductie van plan-m.e.r. Vooral buitenlandse milieuministeries en het Nederlandse ministerie van Buitenlandse Zaken maken gebruik van deze advisering, evenals internationale donoren.

Commissie m.e.r. on-line

Wat kunt u op onze website vinden?

Advisering Nederland: www.commissiemer.nl/mer

- **Nieuws:** persberichten
- **Commissie:** de rol van de Commissie in m.e.r. en de visie van de Commissie op m.e.r.
- **Projecten:**
 - de volledige teksten van recent uitgebrachte adviezen
 - procedurele en beknopte achtergrondinformatie van de projecten waarover recent adviezen zijn uitgebracht
 - overzicht van projecten die in behandeling zijn
 - een uitgebreide zoekfunctie naar adviezen en projectinformatie vanaf 2000
- **Algemeen:** achtergrondinformatie over de m.e.r.-procedure in Nederland
- **Contact:** alle secretariaatsgegevens om contact te leggen met de Commissie

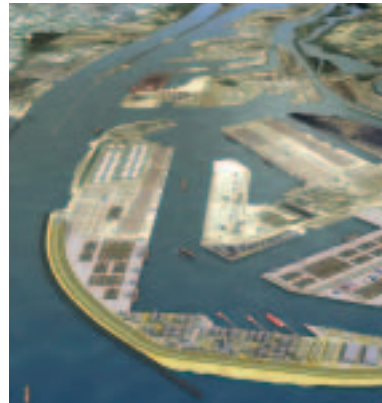
Advisering buitenland: www.eia.nl/nceia

- **Nieuwspagina** in vier talen: recente activiteiten in het buitenland en de nieuwste publicaties
- **Commissie:** de organisatie, het kader van het werk, de staf voor internationale samenwerking
- **Diensten:** wat de Commissie aanbiedt en aan wie; antwoorden op veelgestelde vragen
- **Producten:**
 - secretariaatsadviezen over plan-m.e.r., project-m.e.r., training en kleine projectvoorstellen
 - werkgroepadviezen over (controversiële en complexe) projecten
 - programma's voor capaciteitsopbouw
 - wetenschappelijke publicaties
- **Database:** documenten over strategische m.e.r.
- **Helpdesk** voor internationale partners van de Commissie

Commissie voor de milieueffectrapportage

Jaarverslag 2004

in overeenstemming met artikel 2.18 van de Wet milieubeheer uitgebracht aan de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en aan de Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

Tevens uitgebracht aan de Minister van Buitenlandse Zaken alsmede aan de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking.

Commissie voor de m.e.r.
Arthur van Schendelstraat 800
Postbus 2345
3500 GH Utrecht
tel. (030) 2347666
fax (030) 2331295
e-mail mer@eia.nl

INHOUDSOPGAVE

6

Praktijkervaringen met plan-m.e.r.

Boxen:

- Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium
- Stedendriehoek Apeldoorn-Zutphen-Deventer
- Reconstructie vingeroefening
- Gelderland maakt streekplan op hoofdlijnen
- Het m.e.r.-systeem volgens de Commissie

12

Niet bang zijn voor vormfouten

Boxen:

- Westerschelde Container Terminal
- M.e.r.-beoordelingsbesluiten
- Ontheffing m.e.r.-plicht
- Luchtkwaliteit verkeer strikter behandelen

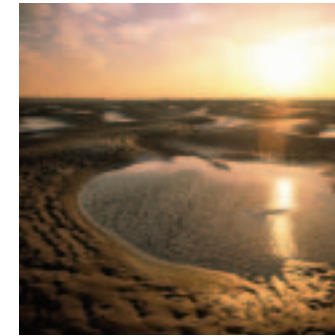

16

Parallellen tussen toetsen en m.e.r.

Boxen:

- Watertoets
- Passende beoordeling
- Flora- en faunawet
- Herziene Monumentenwet
- Maatschappelijke kosten-batenanalyse

18

Activiteiten in Nederland

Boxen:

- Veiligheid in de schijnwerpers
- Hanzelijn: brug of tunnel?
- Aanleg Tweede Maasvlakte
- Schiphol
- Glastuinbouw Eemshaven

26

Commissie als internationale vraagbaak

Boxen:

- Kennis en Leer Platform
- Turkije
- Strategische m.e.r. in post-conflict landen

30

Milieueffectrapportage over de grens

Boxen:

- Nieuwe m.e.r.-regeling Mozambique
- Grootchalige cementproductie in Nigeria
- Strategie voor armoedebestrijding in Ghana
- Haven in Boliviaans wetland (Pantanal)
- Monitoring oliepijpleiding Georgië

ISBN: 9042114606

(c) 2005, Commissie voor de milieueffectrapportage

Redactie: Jan de Graaf, Hoorn

Aeneas, uitgeverij van vakinformatie, Postbus 101, 5280 AC Boxtel

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactie en uitgever zijn zich volledig bewust van hun taak een zo betrouwbaar mogelijke uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor eventueel in deze uitgave voorkomende onjuistheden.

Vormgever: Jacqueline Hafkenscheid-Martens, Studio Blik Sint Michielsgestel

Omslagfoto: Martijn Lammerts

Bijlage 1 Projecten waarvoor in 2004 advies is uitgebracht

Bijlage 2 Overzicht van de organisatie (presidium, bestuur en secretariaat)

Bijlage 3 Leden en adviseurs van de Commissie voor de m.e.r. in 2004

Bijlage 4 Werkgroepsecretarissen en hun aandachtsvelden

VOORWOORD

Dames en Heren,

Vrijwel ieder besluit over een ingreep is omgeven met het verdelingsvraagstuk van de ruimte. Een keuze voor het één betekent vaak dat iets anders niet kan. De toename van kennis van direct belanghebbenden maakt de afweging van verschillende belangen niet gemakkelijker. Daar staat tegenover dat deze expertise - mits goed gebruikt - juist meerwaarde kan opleveren. En of dit alles al niet ingewikkeld genoeg is, heeft ons land te maken met forse veranderingen in de bestuurlijke verhoudingen. Neem de dominante rol die 'Europa' krijgt, een ontwikkeling die in 2004 nadrukkelijk in het nieuws kwam. De nieuwe normen voor luchtkwaliteit haalden bijvoorbeeld plotsklaps een streep door plannen voor uitbreiding van het wegennet en de ontwikkeling van nieuwe bedrijvigheid. Een andere opvallende verandering is de toedeling door het Rijk van meer en meer bevoegdheden aan provincies en gemeenten. Zo koerst de Nota Ruimte af op abstracter rijksbeleid en laat de nieuwe Natuurbeschermingswet meer over aan het oordeel van provincies. Belangrijk in dit kader is ook het gegeven dat de verhouding tussen bestuur en burger minder stabiel en voorspelbaar is dan voorheen.

In dit dynamische proces hebben prognoses een beperkte geldigheidsduur.

Bestuurders moeten leren omgaan met meer onzekerheden en de keuzen die men maakt goed beargumenteren. Milieueffectrapportage - zoals het in Nederland wordt toegepast - helpt daarbij. Al jaren leveren m.e.r.-rapportages waardevolle informatie op voor bestuur en maatschappelijke actoren. De Commissie voor de milieueffectrapportage (m.e.r.) opereert in het hart van dit krachtenveld. Met de voeten op de grond en de antenne naar het bestuur proberen wij een bijdrage te leveren aan kwalitatief hoogwaardige besluitvorming, die zo goed mogelijk aan de maatschappelijke eisen voldoet.

Om die rol te blijven vervullen is het zaak het m.e.r.-instrument aan te passen aan veranderende maatschappelijke en bestuurlijke verhoudingen. Vooral op projectniveau moeten we toe naar minder en eenvoudiger procedures. De geschetste ontwikkelingen vragen om meer flexibiliteit. Overbodige of gedateerde regelgeving dient daartoe te worden aangepast of geschrapt. De herijking van het bestaande m.e.r.-instrumentarium die momenteel plaatsvindt komt dan ook op het goede moment. Regels moeten kaderstellend zijn en inspelen op huidige en toekomstige eisen en omstandigheden. Belangrijke beslis-

singen over bijvoorbeeld de verdeling van de ruimte worden niet langer op projectniveau genomen maar op strategisch niveau. De wettelijke invoering van de Strategische Milieubeoordeling sluit hierop aan. Het accent van de effectrapportage moet gericht zijn op het verbeteren van de besluitvorming op strategisch niveau. Denk aan de belangrijke keuzen waar ons land voor staat op het gebied van economie en mobiliteit. Onze samenleving worstelt volop met vragen over 'hoe en waar economische centra kunnen groeien' of 'hoeveel mobiliteit we kunnen en willen accommoderen'. Een fundament voor de beantwoording van deze dilemma's is gelegen in gedegen milieu-informatie neergelegd in een accuraat milieueffectrapport.

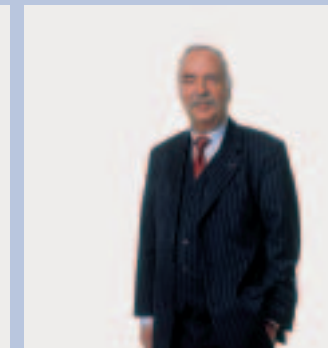
De Commissie heeft een jarenlange praktische ervaring opgebouwd met alles wat met m.e.r.-systemen te maken heeft, niet alleen in Nederland maar ook in EU-verband en in internationale ontwikkelingsprojecten. Deze expertise zetten wij graag in om het m.e.r.-instrument aan te passen aan de hedendaagse maatschappelijke constellatie. Uitgangspunt voor ons blijft dat m.e.r. bestuurders moet ondersteunen in hun vaak lastige taak. Dit kan en moet met minder regels en tegen lagere kosten. De Commissie vervult graag haar rol als partner voor overheden: er valt bij ons kennis en kunde te halen. Juist in het licht van de vele ontwikkelingen die gaande zijn kan ik een ieder aanraden hier gebruik van te maken. Wij zijn er immers voor u!

Niek Ketting
Voorzitter Commissie voor de milieueffectrapportage

Gerrit Blom
plaatsvervangend voorzitter

Frans Evers
plaatsvervangend voorzitter

Leni van Rijn-Vellekoop
plaatsvervangend voorzitter

JAAP VAN DEN BEUKEL

Klaas Jan Beek
plaatsvervangend voorzitter

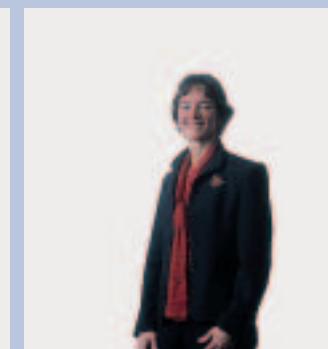
Hans Ouwerkerk
plaatsvervangend voorzitter

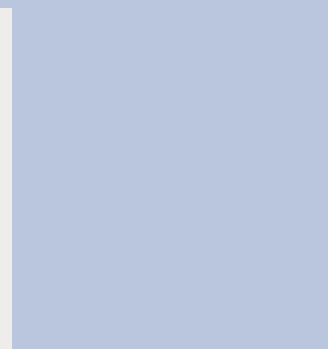
Dick Tommel
plaatsvervangend voorzitter

Aad van der Velden
plaatsvervangend voorzitter

Marieke van Rhijn
plaatsvervangend voorzitter

Dick de Zeeuw, ad-hoc plaatsvervangend voorzitter.

PRAKTIJKERVARINGEN MET PLAN -M.E.R.

Het van kracht worden van een EU-richtlijn in juli 2004 stelt voor een aantal overheidsplannen plan-m.e.r. verplicht. Ook bij dit type m.e.r. geldt dat scoping essentieel is om plan-m.e.r. goed aan te laten sluiten bij het moment waarop het instrument wordt ingezet en bij het type plan. De effectbeschrijving kan vaak minder uitgebreid en meer kwalitatief dan bij de project-m.e.r. De Commissie gebruikt deze ervaringen in haar advisering.

Op basis van EU-wetgeving is voor een aantal overheidsplannen en -programma's voortaan een plan-m.e.r.* nodig. Het gaat om plannen die een 'kader stellen' voor latere m.e.r.-plichtige projecten en voor plannen waarvoor een 'passende beoordeling' voor natuur nodig is. Voor Nederland is dit niet nieuw. Voor tracé- en locatiekeuzen en voor plannen als het Structuurschema Elektriciteitsvoorziening en het Landelijk Afvalbeheersplan geldt immers al langer de m.e.r.-plicht. Vanaf juli 2004 worden dit er meer. VROM staat daarbij een flexibele procedure voor ogen, met meer vrijheid dan bij de huidige m.e.r. De inhoud is in principe gelijk, met als enige verschil dat er in het plan-MER geen beschrijving nodig is van het meest milieuvriendelijk alternatief.

De Commissie biedt ondersteuning op de volgende punten:

- meedenken over de koppeling van de plan-m.e.r. aan het planproces;
- het beoordelen of onderdelen vallen onder de plan-m.e.r.-verplichting;
- het scopen en toetsen van alternatieven en van de effectbeschrijving.

Start

Het moment waarop een plan-m.e.r. start, bepaalt in hoge mate de vraagstelling en daarmee het type alternatieven dat aan de orde kan komen. Zo gebruikte Noord-Holland het instrument in een vroeg stadium voor het ontwikkelen van een ruimtelijke visie voor het noordelijk deel van de provincie. Hierdoor was er voldoende ruimte om verschil-

lende ruimtelijke visies op een hoog abstractieniveau naast elkaar te zetten. In de scopingfase ondersteunde de Commissie dit met een advies voor een stapsgewijze aanpak en een concreet toetsingskader. Daarentegen waren bij de start van de plan-m.e.r. voor de Stedendriehoek Zutphen-Apeldoorn-Deventer de alternatieven al onderzocht en was er zelfs al een voorkeur uitgesproken. Hier luidde het scopingadvies van de Commissie: verantwoord in de plan-m.e.r. het gevolgde traject en de al gemaakte keuzen en zoek naar mogelijkheden om het voorkeursalternatief te verbeteren. Met scoping kan dus goed aangesloten worden bij het startmoment van de plan-m.e.r.

Type

De concreetheid van het plan bepaalt in belangrijke mate de inhoud van de plan-m.e.r. Bij de start van het traject voor het streekplan Gelderland was er nog geen beslissing genomen over het al dan niet concreet vastleggen van plannen en zones voor projecten. Ook ontbrak een beeld hoe in het streekplan om te gaan met gemeentelijke plannen die al een eind gevorderd of zelfs al vastgelegd zijn. Samen met de provincie concludeerde de Commissie dat de plan-m.e.r. zich om deze reden primair moet richten op het ontwikkelen van een beoordelingskader voor toekomstige projecten op basis van de gevoeligheden voor de groenblauwe functies. Ook zijn screeningscriteria ontwikkeld om te bepalen welke onderdelen van regionale plannen in de plan-m.e.r. aan de orde moeten komen.

Bij het plan-m.e.r. voor het Schelde-estuarium ligt dit

Foto: Edwin Parez

ONTWIKKELINGSSCHETS SCHELDE-ESTUARIUM

Nederland en Vlaanderen hebben gezamenlijk gewerkt aan de Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010. Belangrijkste vragen die hier aan de orde komen zijn:

- Kan de vaargeul naar de Antwerpse haven verder worden verruimd zonder schade voor het estuarium en de natuur?
- Kan de bescherming tegen hoogwater het best worden verbeterd met een stormvloedkering, met overloopgebieden, met hogere dijken of met een kanaal van de Westerschelde naar de Oosterschelde?
- Met welke maatregelen kan de achteruitgang van de waardevolle natuur worden tegengegaan? Het Westerschelde-estuarium is namelijk een Habitat- en Vogelrichtlijngebied.

Een plan-m.e.r. verkende de haalbaarheid van de maatregelen vanuit milieuoogpunt en gaf aan hoe alles op elkaar inwerkt in zo'n complex gebied. Een maatschappelijke kosten-batenanalyse rekende uit wat de verschillende opties kosten en of daar voldoende baten tegenover staan. Door het gezamenlijk uitvoeren van deze studies lijken Nederland en België het voor het eerst sinds 1839 zonder ruzie eens te kunnen worden over een verdieping van de Westerschelde. Alleen is er over de natuurmaatregelen nog verschil van mening tussen de verschillende belangengroepen zoals boeren en natuurbeschermers. Ook de Commissie vond dat de keuze van die maatregelen nog beter onderbouwd moest worden. Dit moet en kan in een vervolgstap alsnog gebeuren.

* De termen 'plan-m.e.r.', 'strategische milieubeoordeling' (SMB) en 'strategische m.e.r.' worden vaak door elkaar gebruikt en zijn inwisselbaar. Internationaal hanteert men vaak de term 'Strategic Environmental Assessment', afgekort SEA. Het ministerie van VROM introduceerde de term plan-m.e.r. in haar wetsvoorstel ter implementatie van de EU-richtlijn. Deze term hanteert de Commissie derhalve ook in dit jaarverslag voor de Nederlandse situatie. M.e.r. voor projecten wordt aangeduid met 'project-m.e.r.'. Voor internationale situaties hanteert de Commissie de term strategische m.e.r. of SEA.

Foto:Auke Pluim

Zicht op Deventer vanaf de IJssel

STEDENDRIEHOEK APeldoorn - ZUTPHEN - DEVENTER

De gemeenten binnen de driehoek Apeldoorn - Zutphen - Deventer zijn al enige jaren bezig met de opstelling van een structuurplan voor hun grondgebied. Daarin willen ze samenhangende keuzen maken op het gebied van bijvoorbeeld woningbouw, bedrijventerreinen en infrastructuur. In een eerder stadium is al veel onderzocht, afgewogen en met de bevolking besproken. Bij de start van het plan-m.e.r. in juni 2004 was er daarom al een duidelijk idee over de keuzemogelijkheden. Dit was vastgelegd in een 'structuurbeeld'. Het plan-m.e.r. is hier dus vooral bedoeld om na te gaan of het structuurbeeld inderdaad de optimale keuzen bevat, of dat - onbedoeld - interessante alternatieven onbesproken zijn gebleven. Het scopingsadvies van de Commissie stelt dan ook het structuurbeeld centraal. Zijn de gemaakte keuzen te begrijpen? Versterken deelkeuzen elkaar of juist niet? Zijn er geheel andere invalshoeken mogelijk door bijvoorbeeld te redeneren vanuit de potenties van het gebied? Blijft er milieuwinst liggen? Dit heeft geleid tot een advies dat nieuwe invalshoeken aangeeft, maar tegelijkertijd aangeeft welke controversiële keuzen, zoals de sprong over de IJssel, nog beter onderbouwd moeten worden.

geheel anders. Daar staat het vinden van concrete oplossingen voor de vaargeulverruiming en de invulling van natuurwaarden centraal. Een concreetheid die vergelijkbaar is met een project-m.e.r., maar die door de onderlinge samenhang van deeloplossingen en de schaal van de effecten een strategisch karakter heeft.

Effectbeschrijving

De zoektocht naar het juiste detailniveau van de effectbeschrijving is nog volop gaande, maar de contouren tekenen zich wel af. De ervaring leert dat al snel te veel informatie wordt verzameld. Terugkijkend was dit in meer of mindere mate het geval voor de plan-m.e.r.'en voor bijvoorbeeld de Deltametropool en het streekplan Noord-Holland-Noord. Het beschikbaar zijn van goede datasystemen, zoals geografisch informatiesysteem (GIS), werkt dit mogelijk ook in de hand. De grote hoeveelheid informatie die daarmee gegenereerd wordt, suggereert dat effecten tot achter de komma te voorspellen zijn; een zekerheid die op strategisch niveau lang niet altijd gegeven hoeft te worden. Dezelfde veelheid aan informatie kan het plan-MER minder toegankelijk maken en daardoor ook minder bruikbaar voor de publieke discussie. Een kwalitatieve effectbepaling op basis van een deskundigenoordeel sluit aan bij de wens van veel bestuurders: weinig detail, een dun rapport en lage kosten. Daar staat tegenover dat diezelfde bestuurder - maar ook plannenmakers en MER-opstellers - behoefte hebben aan een voldoende robuuste onderbouwing van de gemaakte keuze. Niet alleen om draagvlak te creëren maar ook om juridisch voldoende sterk te staan. Scoping is dus ook hier de sleutel om aan beide wensen tegemoet te komen.

Door het abstractieniveau van een plan-m.e.r. zal het accent liggen op de kwalitatieve beschrijving van effecten. Hoewel de Commissie dit als startpunt hanteert bij haar advisering, ligt een kwalitatieve effectbeschrijving echter niet bij ieder plan-m.e.r. voor de hand. Bij bestemmingsplannen zal ook kwantitatieve informatie nodig zijn, evenals bij zeer concrete beslissingen als die voor het Schelde-estuarium.

Passende beoordeling

Speciaal punt van aandacht bij de effectbeschrijving - met name bij de ruimtelijke plannen - is de koppeling met de beschermingsformules voor de Vogel- en Habitatgebieden. Het plan zal concreet genoeg moeten zijn om hier de 'passende beoordeling' aan te koppelen. Dit zal zeker het geval zijn wanneer er concrete beleidsbeslissingen over locaties worden vastgelegd. Zo zijn in de Ontwikkelingsschets voor het Schelde-estuarium met behulp van een deskundigenoordeel de mogelijke effecten op natuur (habitats) kwalitatief ingeschat op basis van kwantitatieve informatie over veranderingen in de morfologie. Beperkt een besluit zich tot het aangeven van zoekgebieden, dan schuift het uitvoeren van een passende beoordeling veelal door naar een latere fase. Dit is dus geadviseerd bij de plan-m.e.r. voor het eerder genoemde Streekplan Gelderland.

Rol van de Commissie

Ook bij de plan-m.e.r. blijft kwaliteit in de advisering voorop staan. De Commissie gaat graag in op verzoeken om een bijdrage te leveren bij plan-m.e.r.. Er moet wel genoeg tijd zijn om kwaliteit te kunnen leveren. Een goed advies in twee weken kan niet verwacht worden; in acht weken zeker wel.

Foto: Mark Wagenbuur

GELDERLAND MAAKT STREEKPLAN OP HOOFDLIJNEN

Bij de plan-m.e.r. voor het nieuwe Gelderse streekplan adviseerde de Commissie een inkadering mee te geven aan vervolgpennen. Dit op basis van de lagenbenadering: concrete projecten worden getoetst aan de blauwgroene functies (bodem, water, reliëf, landschap, cultuurhistorie en de daarvan afhankelijke natuurwaarden) en het netwerk van verbindingen.

De provincie Gelderland startte in 2002 het planproces voor een nieuw streekplan. Het streekplan legt vooral de bestuurlijke hoofdlijnen voor de ruimtelijke ontwikkeling vast, zonder daaraan al te veel concrete plannen te koppelen. De provincie vroeg de Commissie om mee te denken over de reikwijdte van een plan-m.e.r. en de wijze van effectbeschrijving. Screeningscriteria zijn ontwikkeld om te bepalen welke concrete regionale plannen onderwerp van de plan-m.e.r. moeten zijn. Ook bevat het Commissie-advies een toetsingskader voor de effectbepaling van de concrete onderdelen van het streekplan. Daarbij gaat het om de aanwijzing van zoekzones voor windmolens, regionale bedrijventerreinen, woningbouwlocaties, glas-tuinbouw, regionale waterbergingslocaties en een concrete beleidsbeslissing over een zandwinningslocatie.

RECONSTRUCTIE VINGEROEFENING

De Commissie heeft de afgelopen drie jaar veel aandacht besteed aan de reconstructie van de zandgebieden met veel intensieve veehouderij. Deze extra aandacht was nodig omdat het een nieuwe planvorm betrof. Omdat strategische plannen voor twaalf plattelandsgedebieden met veel intensieve veehouderij de basis vormen, kunnen deze ervaringen worden gezien als een vingeroefening voor de plan-m.e.r. De m.e.r.-ervaringen zijn positief en hebben geleid tot gestructureerde informatie. Het brede spectrum aan reconstructiedoelen is goed aan de orde gekomen. Soms werd ook duidelijk dat reconstructie beperkt kan bijdragen aan oplossingen, bijvoorbeeld voor het nutriëntenoverschot. Ook bleek dat m.e.r. het planproces ondersteunt door keuzen - en de consequenties hiervan - te verhelderen. Duidelijk kwam naar voren waar zich gestapelde problematiek voordeed (landbouw, milieu, natuur, water, leefbaarheid), zodat partijen dáár hun aandacht op konden richten. De plan-MER'en voor reconstructie geven onomwonden aan dat integratie van doelstellingen, beleid en uitvoering in het landelijk gebied - inclusief de bijbehorende ontschotting van de middelen - positief uitpakken. Er is een milieubeoordeling gevonden die weet om te gaan met onzekerheden, met een afgewogen balans in de detaillering. Bovendien is de nodige gebiedskennis geordend beschikbaar gekomen, wat de uitvoering zal vergemakkelijken.

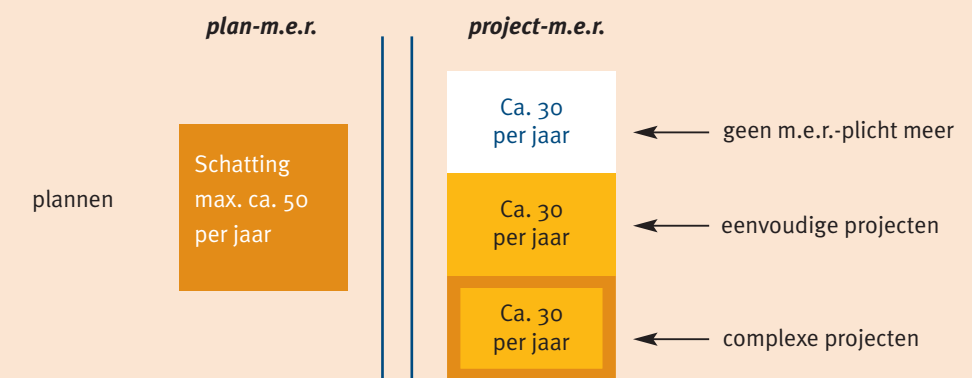
HET M.E.R.-SYSTEEM VOLGENS DE COMMISSIE

De introductie van 'plan-m.e.r.' in Nederland vraagt een zorgvuldige afstemming met de bestaande m.e.r. De Commissie vindt dat de milieubeoordeling zich moet concentreren op het niveau van plannen. Het gaat vooral om grootschalige ruimtelijke plannen met belangrijke milieugevolgen. Het proces voor plan-m.e.r. bestaat dan uit kennisgeving van de startprocedure en inspraak, onderzoek van alternatieven, inspraak op het rapport, onafhankelijke advisering en motivering van het besluit. De m.e.r. voor daaropvolgende projecten kan dan eenvoudiger verlopen. Voor een deel van de projecten waarvoor nu m.e.r. wordt gedaan kan de m.e.r.-plicht vervallen of worden omgezet in een m.e.r.-beoordelingsplicht. Globaal ziet dat er als volgt uit:

- **Verminderen met circa 1/3 van het aantal m.e.r.-procedures voor projecten** door de m.e.r.-plicht af te schaffen of om te zetten in een m.e.r.-beoordelingsplicht. Het gaat om projecten zoals verbreding van wegen, bouw van woningen in de bebouwde kom en megabioscopen;
- **Vereenvoudigen van circa 1/3 van het aantal m.e.r.-procedures.** Het grootste deel hiervan wordt bereikt door m.e.r. voor milieuvergunningplichtige activiteiten te vereenvoudigen door 'inbedding' in de procedure van de Wet milieubeheer. De vereenvoudigde m.e.r. verloopt volgens een licht proces: ten opzichte van het proces bij plan-m.e.r. kunnen vroege inspraak en onafhankelijke advisering vervallen.
- **Handhaven bij 1/3 van de projecten van een zorgvuldige maar flexibele procedure zoals op het niveau van plan-m.e.r.** Deze beperkte groep omvat complexe projecten met een sluitende wettelijke omschrijving (o.a. tracékeuzen voor infrastructuur, wijziging van luchthavens, woningbouw in het buitengebied, projecten met 'passende beoordeling' voor natuur). Het zorgvuldige proces volgens plan-m.e.r. wordt voor de complexe projecten echter uitsluitend toegepast als er nog geen plan-m.e.r. aan is voorafgegaan of als plan- en project-m.e.r. in één rapportage worden gecombineerd ('vangnetconstructie').

Schematisch:

- vereenvoudigd m.e.r.-proces
- extra waarborgen voor plannen
- extra waarborgen voor complexe projecten, maar alleen indien deze niet bij voorafgaande plannen zijn toegepast

Dit systeem kent een aantal voordelen:

- **Voorkomt juridisering:** een eenvoudig systeem met zorgvuldige proceswaarborgen voor complexe plannen en projecten is robuust voor de rechtsgang. Dat geldt vooral als de initiatiefnemer en de besluitnemer dezelfde instantie zijn;
- **Lastenverlichting:** m.e.r. voor de latere projecten kan afgeschaft of vereenvoudigd worden;
- **Draagvlak:** vroegtijdige inspraak creëert draagvlak en brengt vaak relevante milieukennis in;
- **Kwaliteit:** onafhankelijke advisering bij plannen en complexe projecten waarborgt goed onderbouwde keuzen en voorkomt juridisering en afwenteling van lasten naar besluitnemers.

NIET BANG ZIJN VOOR VORM FOUTEN

Vrijwel dagelijks ontvangt de Commissie vragen over mogelijke juridische risico's. De praktijk leert dat zaken vooral stranden als een besluit is genomen zonder MER, terwijl dit wel had moeten. De rechter valt niet over vormfouten in de m.e.r.-procedure, mits hierdoor geen belangen worden geschaad. Voor een inhoudelijk oordeel weegt de rechter het advies van de Commissie zwaar mee.

Wanneer wel, wanneer niet?

M.e.r. is bedoeld voor (grote) projecten met aanzienlijke milieugevolgen. In het Besluit m.e.r. staan hiertoe twee bijlagen met drempels. In de zogenaamde C-lijst staan drempels waarboven m.e.r. vereist is, de D-lijst geeft aan boven welke drempel het bevoegd gezag moet beoordelen of een m.e.r. nodig is.

Wanneer behoort een besluit vergezeld te gaan van een MER? Voor zowel initiatiefnemers als voor overheden is dit de meest prangende vraag. Gevolg van het niet (tijdig) stellen van deze vraag of het niet juist beantwoorden ervan kan uitmonden in vernietiging van een besluit. Uit rechterlijke uitspraken blijkt dat dit regelmatig voorkomt. De procedure moet dan opnieuw van start, met als gevolg veel vertraging en extra kosten.

Foto: provincie Zeeland

WESTERSCHELDE CONTAINER TERMINAL

De plannen voor de Westerschelde Container Terminal vlakbij de haven van Vlissingen - zijn in een eerder stadium 'beMERd'. De Raad van State oordeelde dat op grond van de doelstelling van het bevoegd gezag - het creëren van provinciale werkgelegenheid - ook andere economische activiteiten bekeken moesten worden. Daarnaast vond de rechter dat een goed compensatieplan de betrokken overheden niet ontheft van de verplichting eerst aan alle andere vereisten van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn te voldoen. De Commissie heeft in 2004 op verzoek van de provincie Zeeland een aantal adviezen uitgebracht over de informatie die nodig is om alsnog tot besluitvorming over te kunnen gaan. De Commissie is de verplichtingen die voortvloeien uit artikel 6 van de Habitatrichtlijn langs gelopen en zij heeft haar commentaar daarop gegeven. Daarnaast heeft de Commissie aandacht gevraagd voor het fossielenstrand en de achterlandverbindingen en aangegeven welke informatie nodig is om tot een aanvulling op het MER te komen.

 Haven van Vlissingen en de locatie waar de container-terminal is voorzien

M.E.R.-BEOORDELINGSBESLUITEN

Op de D-lijst van het Besluit m.e.r. staan projecten waarvoor het bevoegd gezag moet beoordelen of m.e.r. nodig is. Als het bevoegd gezag beoordeelt dat er geen MER gemaakt hoeft te worden, dan moet dat een expliciet besluit zijn en dit moet gepubliceerd worden in de Staatscourant. Doet het bevoegd gezag dit niet, dan volgt vernietiging door de rechter. Tegen dit besluit is door omwonenden en andere insprekers geen direct bezwaar of beroep mogelijk. Wanneer er volgens het bevoegd gezag wél een MER gemaakt moet worden, dan kan alleen de initiatiefnemer bezwaar of beroep aantekenen. Dit is in de praktijk slechts één keer voorgekomen. Het aantal m.e.r.-beoordelingsbesluiten neemt de laatste jaren gestaag toe: in 2004 waren het er ruim honderd. Voor een besluit over de m.e.r.-beoordeling kan het bevoegd gezag advies vragen bij de Commissie. Dit is tot nu toe ruim twintig keer gebeurd, onder meer voor veehouderijen, stadsprojecten en golfbanen. Ook de rechter hecht grote waarde aan dit oordeel van de Commissie.

Foto: Agra-Matic B.V.

Per jaar besluiten gemeenten over tientallen m.e.r.-beoordelingen voor veehouderij

Dit gebeurde in 2004 bijvoorbeeld bij de woningbouwlocatie Teteringen. De Raad van State achtte een MER nodig voor enkele bouwplannen die in drie bestemmingsplannen waren ondergebracht. Er is volgens de rechter sprake van aaneengesloten gebied en de milieueffecten van het gehele project versterken elkaar. De Raad van State memoreert dat de plannen vallen binnen één VINEX-plan waar 3000 woningen zullen worden gebouwd. Dit ligt boven de drempel van 2000 woningen in het buitengebied (C-lijst).

Regelmatig laat de m.e.r.-vraag - en nu ook de plan-m.e.r.-vraag - zich eenvoudig beantwoorden. Maar soms vraagt het enig puzzelwerk om tot een redelijk betrouwbaar antwoord te komen. Het is raadzaam om bij onduidelijkheid een juridisch adviseur in de arm te nemen, die bekend is met de m.e.r.-wetgeving en -jurisprudentie.

Risico van vormfouten

Er zijn veel vragen over mogelijke vormfouten. Vooral partijen die voor de eerste keer met m.e.r. in aanraking komen, vrezen dat men gemakkelijk onderuit kan gaan. Dat valt gelukkig heel erg

Foto: Nicole van Buren

1 Een boorplatform in aanbouw

ONTHEFFING M.E.R.-PLICHT

De Wet milieubeheer biedt de mogelijkheid om ontheffing van de m.e.r.-plicht te vragen. Dat kan bij een activiteit die in hoge mate overeenkomt met een activiteit waarvoor al eerder een MER is gemaakt. Voorwaarde is wel dat zich binnen de betreffende activiteit geen nieuwe ontwikkelingen voordoen met mogelijke nadelige gevolgen voor het milieu. De ministers van VROM en van LNV beslisten over de ontheffing, de Commissie adviseert. Tot 1997 waren er ruim dertig ontheffingsprocedures. Daarna lag het enkele jaren stil.

In juni 2004 vroeg de NAM ontheffing van de m.e.r.-plicht voor de winning van aardgas vanaf een minisatellietplatform, circa tachtig kilometer ten noordwesten van Den Helder. Bij het ontheffingsverzoek werden twee MER'en over vergelijkbare gaswinningsprojecten gevoegd. De Commissie vond dat het nieuwe project hiermee grote overeenkomst vertoonde. Wel was er sprake van een nieuwe boortechniek. Daarom ging de NAM in een apart document hier nader op in. Uit eerdere MER'en kwam naar voren dat de ecologische effecten van een dergelijke gaswinning minimaal zijn. De Commissie vond dat er geen bezwaar was tegen ontheffing. De ministeries volgden dit advies.

LUCHTKWALITEIT VERKEER STRIKTER BEHANDELEN

Het Besluit luchtkwaliteit is sinds juni 2001 van kracht. De consequenties van dit besluit komen steeds nadrukkelijker naar voren, met name bij projecten waar verkeer een belangrijke rol speelt. De Raad van State geeft aan dat al het mogelijke moet worden gedaan om te voorkomen dat stoffen de grenswaarden overschrijden; dit kan bij de beschrijving van alternatieven en mitigerende maatregelen in het MER. Daarnaast vindt de Raad dat

naast de gevoelige bestemmingen en woningen ook de effecten op de buitenlucht in het MER moeten staan. De Commissie ging er in eerste instantie vanuit dat voor het aspect verkeer met name NO₂ en fijn stof (PM₁₀) relevant waren, omdat voor deze stoffen vaak de norm wordt overschreden. Inmiddels blijkt dat ook de andere stoffen - die waarschijnlijk niet voor overschrijding zorgen - toch aan de orde moeten komen in het MER.

mee. Het risico van vormfouten in m.e.r.-kader is beperkt. Tot op heden is nog nooit een besluit op die gronden vernietigd. Bij herhaling is gebleken dat de rechter de tot nu toe gemaakte vormfouten niet afstraft, mits hierdoor geen belangen worden geschaad. Met name het belang van insprekers, het milieubelang en het belang van zorgvuldige besluitvorming mogen door onvolkomenheden in de procedure niet worden aangetaast. Is dat wel het geval, dan kan het wel fout gaan.

Geen dictaat

M.e.r. is flexibeler dan men veelal denkt. M.e.r. ondersteunt besluitvorming en dicteert deze niet. Met behulp van artikel 7.16

Wet milieubeheer kan het bevoegd gezag bijvoorbeeld voor een masterplan eerst een MER maken; middels aanvullingen kan daarna voor ieder bestemmingsplan een m.e.r. volgen. Dit gebeurt bij de woningbouw in Leeuwarden Zuid. Ook in geval een project-m.e.r. volgt op een plan-m.e.r.-procedure is deze werkwijze waarschijnlijk mogelijk. De Commissie adviseert steeds vaker over de wijze waarop flexibiliteit gepaard kan gaan met een redelijke mate van juridische houdbaarheid.

Kwaliteit van het MER

Insprekers stellen in rechtszaken regelmatig de inhoud van het milieueffectrapport ter discussie. De rechter weegt het advies van de Commissie daarbij zwaar mee. Wanneer de Commissie het MER voldoende vindt, neemt de rechter dit oordeel vrijwel altijd over. Een goed MER helpt dus om ongeschonden door rechtsprocedures te komen. De rechter let daarbij wel sterk op kritische opmerkingen en aanbevelingen van de Commissie over het MER. Wanneer een bevoegd gezag haar besluit niet goed motiveert, kan dat naderhand in een gerechtelijke procedure een serieus probleem opleveren.

Vragen

Concrete vragen over lopende m.e.r.-projecten, ook in de voorbereidende fase, kan men aan de Commissie voorleggen. Zij kan meedenken of en hoe m.e.r. 'juridisch robuuster' kan worden ingezet, maar heeft daarin nooit het laatste woord. De inhoud van het MER wordt uiteraard vormgegeven in de formele m.e.r.-procedure, waarin de rol van de Commissie bestaat uit het uitbrengen van het richtlijnenadvies en de toetsing van het MER. De website van de Commissie (www.commissiemer.nl) geeft informatie over haar adviezen, in de bibliotheek is op afspraak over alle m.e.r.-trajecten documentatie te vinden. Voor algemene vragen over m.e.r. is de helpdesk van Infomil in Den Haag beschikbaar (tel. 070 - 3735575).

Foto: Frans Dotinga

PARALLELEN TUSSEN TOETSEN EN M.E.R.

De vraag naar een zwaarder beleidsmatig accent voor een onderwerp vertaalt zich regelmatig in de verplichting om een sectorale toets uit te voeren. Naast de reguliere m.e.r. neemt daarmee het aantal sectoraal gerichte toetsen toe.

De Commissie streeft naar een goede afstemming tussen deze toetsingen en m.e.r. Dit scheelt niet alleen tijd en geld, maar leidt bovendien tot beter afgewogen, integrale alternatieven in het MER.

PASSENDE BEOORDELING

De Habitatrichtlijn eist een passende beoordeling wanneer er sprake kan zijn van significante gevolgen; ook bij twijfel of er significante gevolgen zijn, dient dit te gebeuren. Een passende beoordeling kan geheel onderdeel uitmaken van het MER, maar dat is geen verplichting. Wel komt dit steeds vaker voor, ook omdat de Commissie dan de informatie van de passende beoordeling toetst. Dat biedt een extra kwaliteitsborg. Zo bevat het MER voor de aardgaspijpleiding Balgzand - Bacton een heldere beschrijving waaruit blijkt dat er geen significante gevolgen zullen optreden. Door een dergelijke conclusie goed te onderbouwen, is het dan niet meer nodig om alle aspecten van artikel 6, vierde lid, van de Habitatrichtlijn (alternatieven, groot openbaar belang en compenserende maatregelen) te behandelen.

De laatste jaren is een trits aan sectorale toetsen geïntroduceerd. Bijvoorbeeld de watertoets, de passende beoordeling van de Vogel- en Habitatrichtlijn ('habitattoets'), de ontheffing voor de Flora- en faunawet, de veiligheidseffectrapportage, de groepsrisicorapportage en - zeer recent - de toets op basis van de herziene Monumentenwet. Grote infrastructurele projecten kennen daarnaast de maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA).

Informatiebehoefte

Voor al deze toetsen is informatie vereist. Een deel hiervan is eveneens relevant voor het MER. Zo zal informatie over de waterhuishouding in de watertoets en in het MER hetzelfde zijn. Voor habitattoets en m.e.r. geldt dat antwoord moet komen op dezelfde vraag: heeft een activiteit of plan significante gevolgen voor beschermde gebieden? En zo ja, is er een alternatief waarbij deze effecten niet optreden? Mocht het laatste inderdaad zo zijn, dan zal dit in veel gevallen identiek zijn aan het meest milieuvriendelijke alternatief in het MER.

WATERTOETS

Water was altijd al belangrijk bij m.e.r. voor ruimtelijke ontwikkelingen. Inhoudelijk is er met de komst van de watertoets dan ook weinig veranderd. Wel is het waterbelang beter verankerd: het heeft in een vroeg stadium een expliciete plek gekregen in de besluitvorming. De richtlijnen voor het MER kunnen daarvoor inspelen op de wensen en randvoorwaarden van de waterbeheerders. Dit komt de sturende rol van water in de besluitvorming voor ruimtelijke ontwikkelingen ten goede. In overleg met het bevoegd gezag stimuleert de Commissie de betrokkenheid van waterbeheerders in relevante procedures, bijvoorbeeld door hen uit te nodigen voor de locatiebezoeken.

↓ Stuw Crevecoeur bij 's-Hertogenbosch

Foto: Frans Dotlinga

FLORA- EN FAUNAWET

De ontheffingsaanvraag voor de Flora- en faunawet wordt veelal niet aan m.e.r. gekoppeld. Terecht, omdat deze aanvraag veel gedetailleerdere informatie vraagt dan het MER. In een beperkt aantal gevallen is er winst te halen door de 'ontheffingsinformatie' op te nemen in het MER, namelijk als te voorzien is dat kort na het m.e.r.-traject ingrepen zullen plaatsvinden op een overzienbaar gebied. Bijvoorbeeld bij een bouwplan van een veehouderij op een afgemeten bouwkevel.

Sturingsfactor

Uitwisselen van informatie betekent dus tijdwinst en geldbesparing. Maar afstemming kan meer voordelen opleveren. Zo kan de informatie over de waterberging of externe veiligheid sturend zijn voor de ontwikkeling van integrale alternatieven in het MER.

Integrale afweging

MKBA en m.e.r. zijn - mits goed op elkaar afgestemd - zelfs complementair. De fysieke effecten van alternatieven uit het MER worden in de MKBA waar mogelijk in financiële termen uitgedrukt. Alternatieven zijn te vergelijken op basis van hun effecten voor de welvaart in brede zin, dus inclusief milieugevolgen. Bij goede afstemming leidt dit tot een betere afweging.

HERZIENE MONUMENTENWET

De nieuwe verplichting tot archeologisch vooronderzoek betekent voor de m.e.r. geen echte verandering. M.e.r. besteedt daar nu al aandacht aan. Een goed voorbeeld is de Noordwesttangent Leeuwarden. Hier is een vrijwillig m.e.r. uitgevoerd vanwege de cultuurhistorische aspecten. Het meest milieuvriendelijk alternatief (MMA) scoort ook op het punt van cultuurhistorie het hoogst. Bij bedrijventerrein Hoogeveen is

MAATSCHAPPELIJKE KOSTEN-BATENANALYSE

Tot nu toe was de afstemming tussen m.e.r. en maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) onvoldoende. Onderzochte alternatieven en de tijdhorizon van effecten verschilden en milieueffecten kwamen in het kosten-baten overzicht onvoldoende naar voren. In 2002 heeft het Ministerie van Verkeer en Waterstaat verbeteringen voorgesteld. Deze zijn in overleg met veel partijen, waar onder de Commissie, uitgewerkt. Hiermee zijn beide instrumenten zowel in procesgang als inhoudelijk goed op elkaar af te stemmen. Eén startnotitie en één set richtlijnen voor zowel m.e.r. als MKBA vormen de basis. De Commissie zal daar ook in haar richtlijnenadvies op inspelen. Vervolgens is de praktijk aan zet.

↓ Romeins schip, opgegraven in de VINEX-wijk Leidsche Rijn

Foto: Ton Penders / R.O.B. Amersfoort

het ontzien van een pingoruïne (een aardkundig monument) onderdeel van het MMA; dit is later opgenomen in het bestemmingsplan. Belangrijk is archeologisch onderzoek te enten op het type m.e.r. Bij locatiekeuzen zijn proefsleuven bijvoorbeeld niet nodig; men kan dan volstaan met bureauonderzoek naar indicatieve waarden. Bij een inrichtings-m.e.r. kunnen proefboringen wel noodzakelijk zijn.

ACTIVITEITEN IN NEDERLAND

In 2004 zijn bijna tien procent meer adviezen uitgegeven dan in het jaar daarvoor. Dit komt vooral door toename van het aantal toetsingsadviezen. Het aantal milieueffectrapporten dat aanvulling behoeft daalde. Uit evaluatie blijkt dat in negentig procent van de gevallen de bevoegde instanties tevreden zijn over de kwaliteit van het advies, de snelheid van het adviseringsproces en het optreden van de Commissie.

In 2004 zijn 173 adviezen uitgebracht. De jaren daarvoor lag dit aantal lager. De toename in 2004 is vooral toe te schrijven aan de toetsing van elf MER'en voor reconstructieprojecten. Een toenemend aantal adviezen wordt aan gemeenten uitgebracht, terwijl het aantal adviezen aan provincies juist afgenomen is.

Richtlijnenadviezen

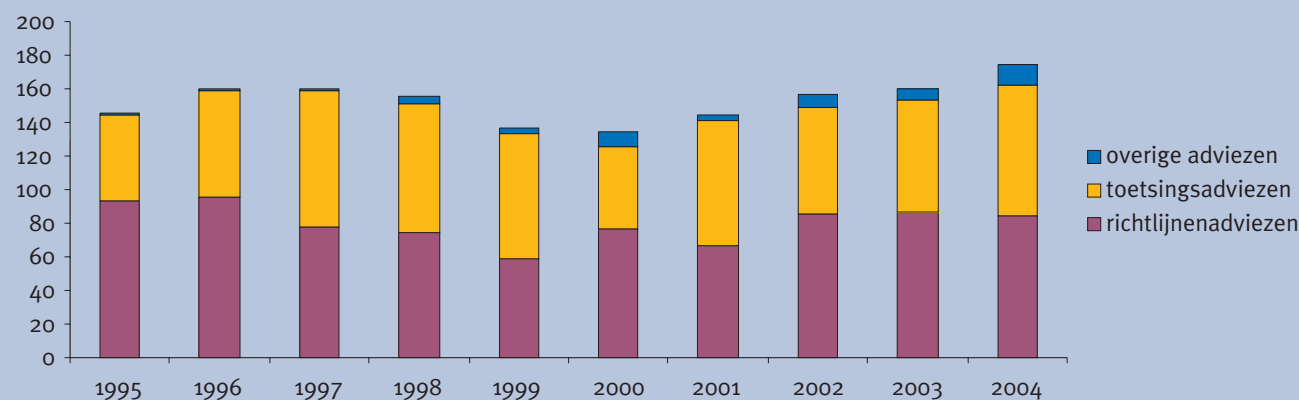
Het aantal richtlijnenadviezen is een maat voor het aantal nieuw gestarte m.e.r.-trajecten. In 2004 zijn 83 richtlijnenadviezen uitgebracht, tegenover 87 in 2003. In de afgelopen jaren is het aantal afvalprojecten flink afgenomen en het aantal veehouderijen (onderdeel van landelijk gebied) en windenergieprojecten juist toegenomen.

De Commissie beoogt met haar richtlijnenadviezen maatwerk te leveren. Dit doet zij onder meer door aansluiting te

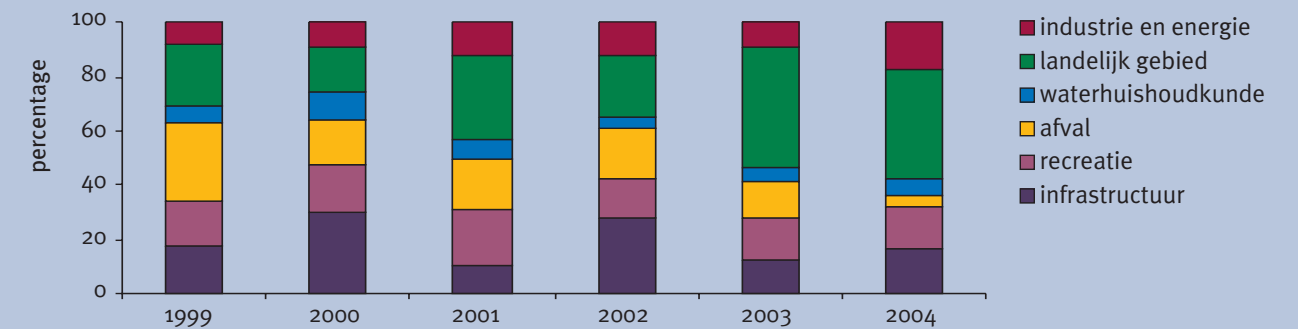
zoeken bij de startnotitie en bij wat bevoegde instanties nodig hebben om tot een bruikbaar MER en een goede besluitvorming te komen. Deze insteek heeft er toe geleid dat er in 2004 meer korte richtlijnenadviezen zijn verschenen. Hierin komen twee zeer specifieke punten aan de orde:

1. Als de startnotitie een goed beeld geeft van de inhoud van het MER, dan wordt dat niet herhaald en gaat het richtlijnenadvies alleen nog maar in op relevante, nog niet in de startnotitie aangegeven onderwerpen of accenten.
2. Onderscheid tussen hoofd- en bijzaken: de hoofdpunten voor het MER staan in het begin van het advies opgesomd. Dit zijn de onderdelen waarvan de Commissie van mening is dat deze informatie essentieel is voor het te nemen besluit. MER-schrijvers kunnen zich hierop richten.

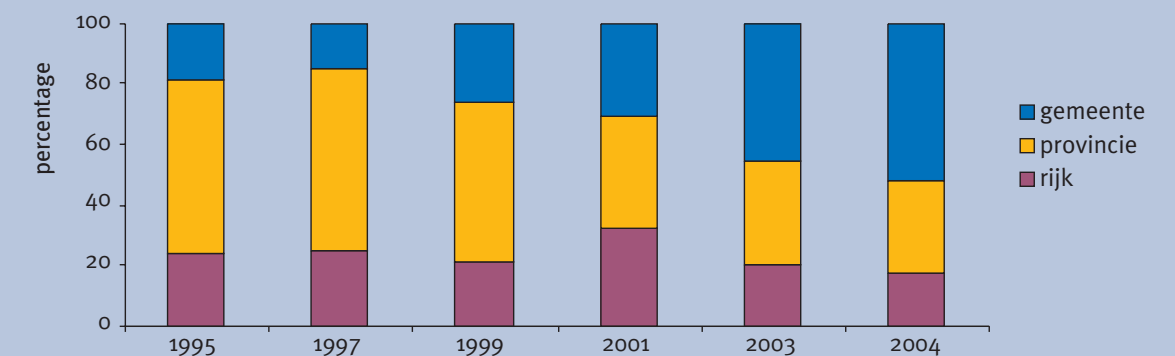
Aantal Nederlandse adviezen per jaar

Analyse type richtlijnenadviezen

Verdeling adviezen over bestuurslagen

Als de startnotitie summier is of indien het bevoegd gezag daarop prijs stelt, dan blijft een volledig richtlijnenadvies met specificatie van hoofd- en bijzaken mogelijk.

In ruim driekwart van de richtlijnenadviezen heeft de Commissie belangrijke nieuwe punten ingebracht ten opzichte van de startnotitie. Het betreft hier bijvoorbeeld:

- Onderbouwing van de reikwijdte van de alternatievenuitwerking in relatie tot de probleemstelling en het beleidskader.
- Uitwerking van een specifiek alternatief.
- Prioritering van milieueffecten en methodiek van bepaling van milieueffecten.

In 2004 is vier maal een startnotitie als concept-MER beoordeeld. In twee gevallen leidde deze werkwijze tot de constatering dat de startnotitie reeds alle informatie voor het MER bevat. In de andere twee projecten was dit niet het geval: het richtlijnenadvies gaf aan welke punten nog aangevuld moesten worden ten opzichte van de informatie in de startnotitie.

Toetsingen

Het aantal toetsingsadviezen is toegenomen, van 67 in 2003 naar 77 in 2004. Ruim 70% van de MER'en is als voldoende beoordeeld. Bij 30% constateerde de Commissie essentiële tekortkomingen en adviseerde zij een aanvulling te maken. In voorgaande jaren lag dit percentage hoger.

Foto: Frans Dottinga

VEILIGHEID IN DE SCHIJNWERPERS

Het Besluit Externe veiligheid inrichtingen vormt een nieuwe mijlpaal in de ontwikkeling van het veiligheidsbeleid. Veiligheidsnormen die in de praktijk al jaren werden toegepast, zijn nu daadwerkelijk in regelgeving vastgelegd. Is er dus voor m.e.r. niets nieuws onder de zon? Toch wel. Rampen als die in Enschede en Volendam hebben bestuurders alert gemaakt. Meer dan in het verleden verwachten ze in een MER voldoende informatie over veiligheid om hun besluiten op te baseren. Ook omwonenden willen via het MER meer te weten komen over de risico's. Daarnaast is een toename zichtbaar van projecten waarin een intensiever gebruik van de ruimte op gespannen voet staat met de veiligheid.

Bij essentiële tekortkomingen gaat het bijna altijd om één of meerdere van de volgende zaken:

- Een relevant alternatief is onvoldoende uitgewerkt of ontbreekt.
- De milieugevolgen van de alternatieven – met name de effecten op water en natuur – zijn onvoldoende beschreven.
- De ruimtevraag of de locatiekeuze krijgen onvoldoende aandacht.
- De samenvatting geeft geen juist beeld van de belangrijkste elementen in het MER en is niet als zelfstandig document leesbaar.

De bevoegde instanties dragen onder meer de volgende verklaringen hiervoor aan:

- Het belang van beschrijving van een bepaald alternatief of milieueffect is niet onderkend.
- Het betreffende alternatief is bestuurlijk al verworpen.
- Het MER is onder een te grote tijdsdruk of met te krappe financiële middelen opgesteld.

Op verzoek van het bevoegd gezag kan het toetsingsadvies worden opgeschort totdat de aanvulling beschikbaar is. Om transparant te blijven en de buitenwereld niet te lang te laten wachten op een advies, hanteert de Commissie hiervoor een termijn van maximaal zes weken.

Na aanvulling van het MER werd bij het merendeel van de projecten uiteindelijk een positief advies uitgebracht. In twee gevallen bleek nog steeds sprake van een essentiële tekortkoming. Omdat de termijn van zes weken niet haalbaar bleek, of omdat de bevoegde instantie besloot geen

Op het gebied van externe veiligheid kan een MER bijdragen aan de verantwoording van het groepsrisico, bijvoorbeeld door de goede alternatieven te behandelen en expliciet in te gaan op onzekerheden in de berekeningen. In sommige gevallen moet een MER ingaan op zaken als interne veiligheid, beheersbaarheid en zelfredzaamheid. Belangrijk is verder dat al in de richtlijnenfase duidelijkheid bestaat over de mogelijke samenhang met specifieke veiligheidsrapportages. Tot slot: het MER moet natuurlijk gaan over wat gevaarlijk *is*, maar soms ook over wat omwonenden gevaarlijk *vinden*. Door voldoende aandacht te geven aan de risicobeleving kan een MER ervoor zorgen dat discussies over veiligheid nuchter plaatsvinden.

HANZELIJN: BRUG OF TUNNEL?

In de discussie over de Hanzelijn achtte de Tweede Kamer een tunnel onder de IJssel tussen Hattem en Zwolle noodzakelijk. Vanwege de aanzienlijk hogere kosten en geringe baten koos de minister toch voor een brug. De Vaste Kamercommissie voor Verkeer en Waterstaat organiseerde daarop een rondetafelgesprek met deskundigen. Op verzoek heeft de Commissie toegelicht waarom in het MER geen tunnelvariant is uitgewerkt, terwijl de inspraak daar nadrukkelijk om vroeg. Uit het MER en de aanvulling is gebleken dat een brug de waardevolle natuur niet significant aantast en dat de

geluids- en veiligheidsproblematiek minimaal is. Daarom vond de Commissie het niet zinvol om de tunnel als variant te laten uitwerken. De Raad van State viel – bij behandeling van het beroep van de gemeente Hattem tegen het tracébesluit – niet over het niet uitwerken van een tunnelvariant in het MER en de raad stelde dat de conclusie van de minister dat er geen significante gevolgen zijn voor het natuurgebied terecht is. Alle beroepen werden ongegrond verklaard, zodat de politiek dus aan zet is.

Foto: Prorail, projectteam Hanzelijn

aanvulling te laten opstellen, is in vijf gevallen het advies gepubliceerd zonder dat de aanvulling op het MER gereed was. Evenals in 2003 is overigens vrijwel geen van de aanvullingen apart ter inzage gelegd tijdens de toetsingsfase, hoewel dit in het 'Richtsoer Aanvullingen' van het Ministerie van VROM wel wordt aanbevolen. Slechts éénmaal is de aanvulling apart ter inzage gelegd en kon inspraak hierop een rol spelen bij de toetsing door de Commissie.

Voortoetsingen

In de afgelopen jaren heeft de Commissie regelmatig concept-MER'en voorgetoetst. In 2004 zijn er zeven voortoetsingen uitgevoerd. De toegevoegde waarde hiervan zal bij het verschijnen van de definitieve MER'en moeten blijken. In 2002 is er een lijn ingezet om selectiever voor te toetsen en bij de voortoetsing beter te communiceren over de ernst van de tekortkomingen.

AANLEG TWEEDE MAASVLAKTE

In 2003 besloot het Rijk om de Tweede Maasvlakte aan te leggen. In 2004 is het Havenbedrijf Rotterdam twee m.e.r.-procedures gestart voor de feitelijke realisatie van netto 1.000 hectare industrieterrein.

De eerste m.e.r. betreft de winning van ophoogzand in de Noordzee in combinatie met de landaanleg. Uit het richtlijnenadvies van de Commissie blijkt dat de locatiekeuze voor de zandwinning geen significante gevolgen mag hebben voor de natuur en bij voorkeur moet worden gecombineerd met de winning van beton- en metselzand. Verder gaat het advies in op de morfologische effecten en op de nautische veiligheid. Begin 2005 heeft de Raad van State het strategische besluit uit 2003 vernietigd. Mogelijk heeft dit conse-

quenties voor de inhoud van dit MER.

De tweede m.e.r. handelt over de inrichting en het gebruik van het industrieterrein. Hoofdpunten in dit richtlijnenadvies van de Commissie zijn:

- het optimaal inrichten bij twee scenario's: ofwel veel chemie, dan wel veel containeractiviteiten;
- de capaciteit en veiligheid van de infrastructuur (weg, water, spoor en buis);
- een effectbeschrijving gericht op geluid, fijn stof, NO₂, CO₂, veiligheid en waterkwaliteit;
- de mogelijkheden voor een duurzame inrichting en gebruik;
- de milieuwinst door herplaatsing van milieuhinderlijke bedrijven vanuit het bestaande havengebied.

Foto: Projectorganisatie Maasvlakte 2

↑ Artist impression van de Tweede Maasvlakte

Van de in 2004 uitgebrachte toetsingsadviezen waren er zeven in een eerder stadium voorgevoet. Veelal had de voortoetsing toegevoegde waarde en is het MER op belangrijke punten verbeterd ten opzichte van het concept. In twee gevallen was de Commissie van mening dat de voortoetsing geen toegevoegde waarde heeft gehad en dat er nog steeds sprake was van essentiële tekortkomingen in het definitieve MER.

Evaluatie advisering

De Commissie registreert per project of haar aanbevelingen terug te vinden zijn in de vastgestelde richtlijnen of in de uiteindelijke besluiten. Daarnaast wordt geëvalueerd of het bevoegd gezag tevreden is over het advies en het adviseringsproces.

Richtlijnen

In ruim driekwart van de in 2004 vastgestelde richtlijnen is het advies van de Commissie in grote lijnen of integraal overgenomen. Evaluatie laat zien dat het bevoegd gezag in ruim 90% van de gevallen tevreden is over het advies en het adviseringsproces. Men is met name positief over:

- de aangeleverde suggesties voor de ontwikkeling van alternatieven;
- het heldere onderscheid tussen hoofd- en bijzaken: goede scoping/inperking van alternatieven en bondigheid;
- de aandacht voor het beleids- en juridisch kader;
- de deskundigheid van de Commissie. Men noemt met name de professionele maar ook meedenkende houding en de goede omgang met bestuurlijke gevoeligheden;
- de communicatie met het secretariaat. Men is content over de korte lijnen, het goed nakomen van afspraken ondanks de soms hoge tijdsdruk, de stiptheid, de behulpzaamheid bij beantwoording van vragen en het creëren van overlegmogelijkheden.

In enkele gevallen vindt men het advies te gedetailleerd of vindt men juist een relevant geacht aspect onderbelicht. Ook was het bevoegde gezag enkele keer niet tevreden over de toegespitste vorm van het advies en gaf men de voorkeur aan een traditioneel uitgebreid richtlijnenadvies.

Toetsingen

Het advies om een aanvulling te laten opstellen neemt het bevoegd gezag doorgaans over. Men vindt dat de aanvullende informatie het besluit onderbouwt en beter navolgbaar maakt. In een beperkt aantal gevallen wordt de gevraagde aanvulling weliswaar logisch gevonden, maar twijfelt men over de toegevoegde waarde.

Net als bij de richtlijnenadviezen is het bevoegd gezag in ruim 90% van de gevallen tevreden over het toetsingsadvies. Over het algemeen vindt men de aanbevelingen nuttig. Men is met name tevreden over:

- de onderbouwing van het oordeel;
- de gerichtheid op de hoofdzaken;
- de aanbevelingen voor het te nemen besluit of de verdere planuitwerking.

In een enkel geval vindt men het advies te breed en te gedetailleerd, de aanbevelingen te zwaar aangezet of de aanbevelingen juist te vaag. Een paar keer was het bevoegd gezag van mening dat de gevraagde aanbeveling geen bijdrage meer leverde voor de besluitvorming. Als verbeterpunten worden genoemd: selectiever of meer sturend zijn in de aanbevelingen of zelfs het advies beperken tot het oordeel over het MER. Deze geluiden onderstrepen het belang van maatwerk. Enkele bevoegde instanties en initiatiefnemers merkten op niet blij te zijn met het feit dat de Commissie haar toetsingsadvies niet langer wilde opschorten dan de gestelde termijn van zes weken voor een aanvulling op het MER.

Foto: Geert Draaijers

SCHIPHOL

Gelijktijdig met de opening van de Polderbaan in 2003 trad het nieuwe normenstelsel voor Schiphol in werking. Het nieuwe stelsel 'stuurt' op milieubelasting en niet meer op aantal vliegbewegingen. De sector kan zelf bepalen hoeveel vliegbewegingen zij kan verwerken binnen de milieugrenzen. Al snel bleek dat hierbij een invoerfout is gemaakt. Om te voorkomen dat de luchthaven haar capaciteit sterk zou moeten verminderen, heeft de Tweede Kamer ingestemd met een aanpassing van de milieugrenzen. Randvoorwaarde was wel dat de milieubelasting van de luchthaven per saldo gelijk zou blijven of kleiner zou worden.

De m.e.r.-procedure, bedoeld om uit te zoeken hoe aan deze eis kan worden voldaan, is in zeer korte tijd doorlopen: in december 2003 startte de richtlijnenfase en begin juni 2004 bracht de Commissie haar positieve toetsingsadvies uit. Uit het MER bleek dat de maximale milieubelasting van de gehele luchthaven iets zou verminderen bij de nieuwe milieugrenzen.

Op langere termijn zijn maatregelen denkbaar die bijdragen aan verdere vermindering van de milieubelasting. De Commissie adviseerde onderzoek naar mogelijkheden zo snel mogelijk te starten. Het ministerie van Verkeer en Waterstaat is inmiddels een proces gestart dat moet leiden tot antwoorden op drie vragen:

- Is het beschermingsniveau van het nieuwe normenstelsel zoals beoogd is?
- Is het beleid voor Schiphol effectief, afgemeten aan de beleidsdoelen in de Wet luchtvaart: gelijke of verbeterde kwaliteit van de leefomgeving én ontwikkeling van de mainport Schiphol?
- Welke verbeteringen zijn mogelijk in het beleid?

M.e.r. zal op een flexibele manier worden ingezet om het proces van informatie te voorzien.

Besluiten

In ongeveer driekwart van de in 2004 genomen m.e.r.-plichtige besluiten zijn de belangrijkste aanbevelingen uit het toetsingsadvies overgenomen of wordt gemeld dat dit zal gebeuren. Over het algemeen vindt men de aanbevelingen nuttig. Als een aanbeveling niet wordt overgenomen, dan motiveert de bevoegde instantie dit meestal, danwel meldt zij dat de betreffende aanbeveling voor het huidige besluit nog niet van toepassing wordt geacht, maar wel later.

Foto: Stichting Natuur en Milieu

GLASTUINBOUW EEMSHAVEN

De gemeente Eemsmond en de provincie Groningen willen in de polder ten zuiden van het industrieterrein Eemshaven grootschalige glastuinbouw ontwikkelen. De omvang bedraagt 435 hectare, waarvan ruim 200 hectare kassen en voorzieningen. Vanwege de nabijheid van de Waddenzee (Vogel- en Habitatrichtlijngebied, dus passende beoordeling nodig) dient in het MER het voorkomen van lichthinder als gevolg van de assimilatiebelasting nadrukkelijk aandacht te krijgen. Opvallend is dat er ook van Duitse zijde door insprekers veel aandacht wordt gevraagd voor de mogelijke lichtverstoring.

COMMISSIE ALS INTERNATIONALE VRAAGBAAK

In het kader van ontwikkelingssamenwerking adviseert de Commissie de Wereldbank, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de Conventie voor Biodiversiteit. Daarbij deelt de Commissie haar expertise zo veel mogelijk met anderen. Een product in dat kader is de database, als onderdeel van het Kennis en Leer Platform. Ook ondersteunt de Commissie het opzetten of versterken van m.e.r.-systemen in landen als Litouwen en Turkije. Verder gaat veel aandacht uit naar het ontwikkelen van met name strategische m.e.r. binnen internationale organisaties.

Wereldbank

De Wereldbank heeft de Commissie in het voorjaar van 2003 gevraagd om ondersteuning van haar Structured Learning Program. Dit programma probeert strategische m.e.r. - gericht op beleidsplannen en -programma's - zo effectief mogelijk te maken; zowel binnen de eigen procedures als in de landen waar de Wereldbank werkt. De Commissie traint stafmedewerkers, adviseert in concrete m.e.r.-processen en ondersteunt de analyse hiervan, waarbij geleerde lessen op een rij worden gezet. In Mozambique coördineerde de Commissie een inventarisatie naar de

behoefte aan beoordelingsinstrumenten voor strategische besluitvorming en de rol die strategische m.e.r. daarin speelt. Een handreiking is ontwikkeld voor een mogelijke rol van strategische m.e.r. in landen die net uit een conflictsituatie komen. Denk aan landen als Sri Lanka, Rwanda en Congo. Het contract met de Wereldbank is inmiddels twee keer verlengd. Een mogelijk vervolg van deze samenwerking zal waarschijnlijk een verschuiving betekenen van algemene naar concrete ondersteuning in effectrapportages, waarbij het zaak is de lessen uit de afgelopen periode in de praktijk te brengen.

KENNIS EN LEER PLATFORM

In 2004 heeft het Kennis en Leer Platform binnen de nieuwe website vorm gekregen. Het platform is vooral bedoeld ter ondersteuning van onze internationale samenwerking, met name in de 'zuidelijke' landen. Het digitale deel (www.eia.nl/nceia) bestaat nu uit een:

- nieuwspagina - ook beschikbaar in Frans, Portugees en Spaans - met de hot items, recente activiteiten in specifieke landen, adviezen en eigen publicaties;
- database over strategische m.e.r. met informatie over systemen en ervaringen in ontwikkelingslanden, maar ook in nieuwe EU-lidstaten;
- helpdesk voor iedereen die 'beroepsmatig' bij (strategische) m.e.r. betrokken is.

Naast algemene informatie levert de Commissie ook maatwerk. Een serie handreikingen voor verbetering van de effectiviteit van m.e.r. is in ontwikkeling.

Foto: Patrick Mulder

TURKIJE

Als voorbereiding op een eventuele toetreding tot de Europese Unie ondersteunt de Commissie samen met adviesbureaus Turkije bij het invoeren van de Europese richtlijn voor strategische m.e.r. De ondersteuning bestaat uit advies bij het maken van een wet, trainingen en het begeleiden van een pilot. De wet is in concept gereed; de ervaringen van de pilot vormen de opmaat naar een definitieve wet.

De pilot gaat over grootschalige toeristische ontwikkelingen in het achterland bij Antalya. Men streeft naar duurzaam toerisme. Tot de onderzochte alternatieven behoren natuur- en agrotourisme, de aanleg van een aantal golfbanen en hotelcapaciteit van tienduizenden bedden. In alternatieven is onder andere gevarieerd met locaties en omvang van de beoogde activiteiten. Het MER beschrijft op een goede manier - in de vorm van kwalitatieve deskundigenoordelen - de effecten hiervan. De zonering en capaciteit van de activiteiten gaan uit van de draagkracht van de streek. In gebieden met hoge natuurwaarden mogen geen toeristische activiteiten plaatsvinden en in gevoelige gebieden zijn alleen activiteiten met een natuurvriendelijk karakter toegestaan.

De Turkse concept-wetgeving voor strategische m.e.r. is conform de eisen van Europa, maar kent - net als het huidige stelsel in Nederland - additioneel inspraak bij de start van planvorming. Een onafhankelijke kwaliteitstoetsing kent de regeling echter niet. Toetsing vindt plaats door het Turkse Ministerie van Milieu en Bosbouw.

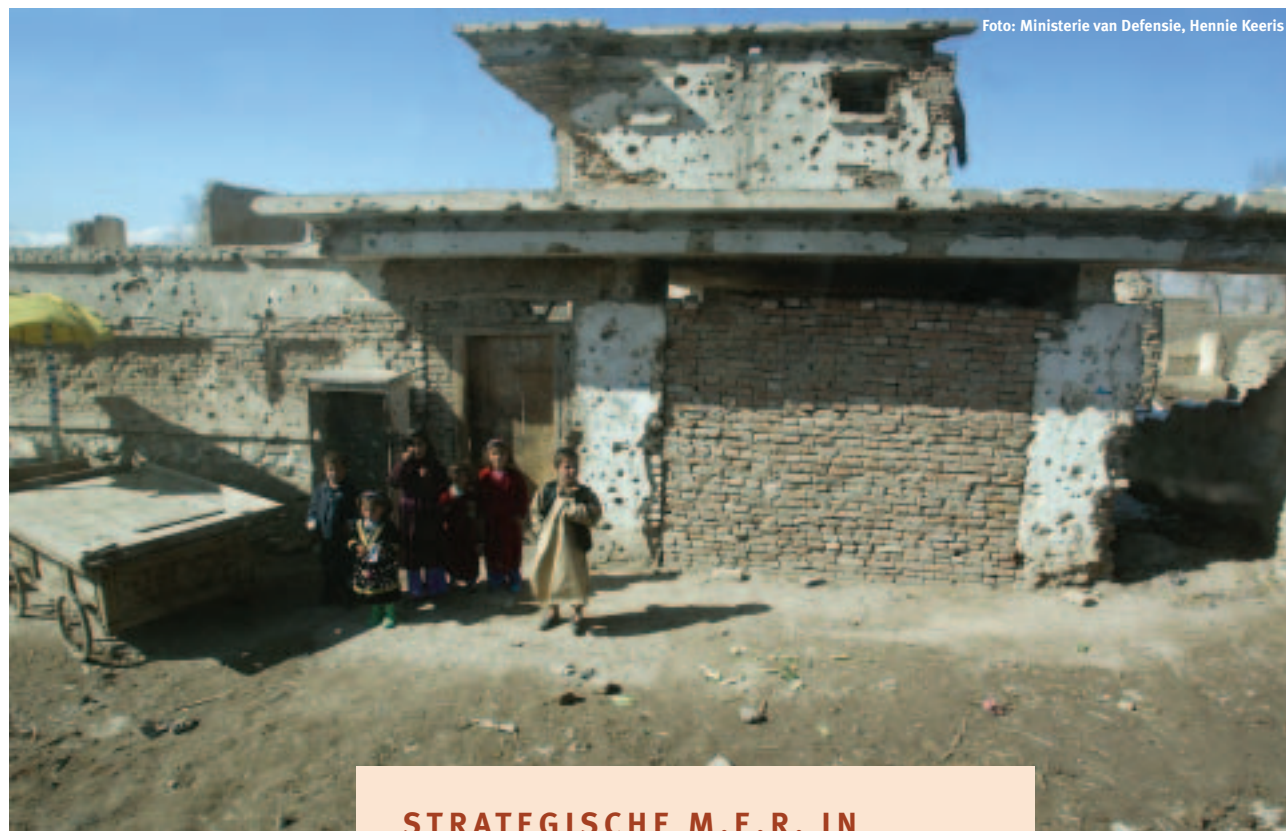

Foto: Ministerie van Defensie, Hennie Keeris

⤴ Kan bij de opbouw na een conflict strategische m.e.r. van nut zijn?

STRATEGISCHE M.E.R. IN POST-CONFLICT LANDEN

In de meeste landen waar de Wereldbank projecten heeft, is de ontwikkeling van strategische m.e.r. in volle gang. Dit geldt echter minder voor een selecte groep landen die net uit een conflictsituatie komen. De Wereldbank vraagt zich af of strategische m.e.r. ook hier een rol heeft te spelen. Enerzijds lijkt het logisch dat m.e.r. in veel gevallen niet tot de prioriteiten behoort. Maar is dit ook terecht in situaties waar milieuproblemen juist de aanjager van een conflict zijn geweest, denk aan waterschaarste, of als de wederopbouw van een land tot grote milieuproblemen kan leiden? En ziet zo'n MER er dan anders uit dan in landen zonder conflicten?

De Commissie is gevraagd een eerste aanzet te maken voor deze discussie. Zij ziet dit als een goede mogelijkheid om een brug te slaan tussen deskundigen uit de 'm.e.r.-wereld' en de 'conflictwereld', waaronder het Instituut Clingendael. Een eerste concept is inmiddels gereed. Deze zal op praktische bruikbaarheid worden getoetst tijdens een workshop in waarschijnlijk Sri Lanka. Dragen de geformuleerde ideeën bij aan de wederopbouw van Sri Lanka na de burgeroorlog?

OESO

De OESO heeft een sectie die vooral op ontwikkelingssamenwerking is gericht. Hierbinnen is enkele jaren geleden een strategische m.e.r.-werkgroep opgericht om algemeen geldende principes te formuleren over wat nu een 'goede' strategische m.e.r. is. Daarnaast buigt de werkgroep zich over mogelijkheden om strategische m.e.r. eenvormiger te maken en de werkwijze van de verschillende donoren te harmoniseren. Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft de Commissie ruim een jaar geleden gevraagd haar praktijkkennis in te zetten binnen de werkgroep. De Commissie is betrokken bij het vormgeven van een aantal concrete producten. De belangrijkste zijn een 'Good Practice Guidance' voor technisch medewerkers en een folder voor bestuurders en ontwikkelingsorganisaties.

Biodiversiteitsconventie

De Conventie voor Biodiversiteit heeft de Commissie gevraagd richtlijnen te ontwikkelen voor de integratie van biodiversiteit in strategische m.e.r. Eerder is dit al gedaan voor project-m.e.r. De Commissie werkt hierbij samen met de International Association for Impact Assessment (IAIA). Vooraleer de richtlijnen op te stellen wordt een inventarisatie gemaakt van de praktijkkennis over dit onderwerp. Conceptrichtlijnen komen op de agenda van de IAIA-congressen in 2005, waarna ze aan het eind van dat jaar worden aangeboden aan de Conventie.

Toekomst

Strategische m.e.r. heeft zich de afgelopen jaren ontwikkeld tot een waaier van specifieke toepassingen. Momenteel is er echter een duidelijke trend naar convergentie. De Commissie vindt het belangrijk hieraan bij te dragen, omdat het de effectiviteit van strategische m.e.r. in de praktijk ten goede komt. Door haar ervaring verkeert de Commissie in een goede positie om bruggen te bouwen tussen theorie en praktijk, tussen donoren en landen en tussen instituties onderling.

Foto: Roel Slootweg

⤴ Biodiversiteit – zoals hier bij de Braziliaanse mangrovekust – biedt de bevolking mogelijkheden van bestaan

MILIEUEFFECTRAPPORTAGE OVER DE GRENS

Steeds meer landen en donoren zien het belang van strategische m.e.r. om hun besluitvormingsprocessen voor plannen en beleid te structureren en om verschillende partijen, van nationale overheden tot lokale belangengroepen, gezamenlijk om tafel te krijgen. In landen waarmee de Commissie al langere tijd samenwerkt, zoals Mozambique en Ghana, heeft dit tot concrete resultaten geleid. De introductie van strategische m.e.r. kan ook de aanleiding zijn om nieuwe samenwerkingsverbanden aan te gaan, zoals in het geval van Bolivia. De meeste activiteiten in 2004 vonden plaats op het Afrikaanse continent.

Afrika

In Ghana is de Commissie betrokken bij een strategische m.e.r. voor armoedebestrijding. Daarnaast is, samen met een Ghanees team, een toetsing uitgevoerd van het MER voor de West-Afrikaanse gaspijpleiding voor de kust van Nigeria, Benin, Togo en Ghana. Dit project is van groot strategisch belang, onder meer vanwege de grensoverschrijdende aspecten, en staat zeer in de publieke belangstelling. Verder zijn in Nigeria vier milieueffectrapporten getoetst voor de aanleg van een productiecomplex voor cement. Dit gebeurde op verzoek van de Nederlandse Ontwikkelingsbank FMO.

In Mozambique adviseert de Commissie op verzoek van het Ministerie van Milieucoördinatie sinds enige jaren

over complexe en controversiële projecten. In 2004 is het strategische MER getoetst voor de transportopties voor een titaniummijn van Corridor Sands, evenals het project-MER van de voorkeursoptie van het bedrijf. Voor een gasbehandelingsstation is een advies uitgebracht over het milieubeheerplan en de in de milieuvergunning op te nemen voorwaarden. Daarnaast adviseerde de Commissie over het beheerplan van de stortplaats voor gevaarlijk afval, waarvoor in 2003 het MER is getoetst. Ook loopt een door de Wereldbank ondersteund programma voor introductie van strategische m.e.r. Het pièce de résistance van de advisering aan Mozambique betrof echter de door de ontwikkelingsafdeling van de Nederlandse Ambassade ondersteunde herformulering van de m.e.r.-regeling.

NIEUWE M.E.R.-REGELING MOZAMBIQUE

Bijgestaan door de Commissie heeft het Ministerie van Milieucoördinatie in Mozambique haar m.e.r.-regeling op dusdanige wijze geherformuleerd, dat nu alle investeringsactiviteiten onderworpen zijn aan milieutoetsing. De zwaarte van die toets wordt bepaald door de te verwachten milieugevolgen. De nieuwe regeling decentraliseert de toepassing van toetsen voor de lichtere categorieën projecten, biedt ruime mogelijkheden voor inspraak, faciliteert een zwaardere inzet dan voorheen van expertise bij de beoordeling van een MER en regelt multi-sectorale voorbereiding van besluiten en openbaarheid van documenten en besluiten. De nieuwe regeling is in september 2004 in de staatscourant van Mozambique gepubliceerd.

Implementatie van de nieuwe regeling vergt een meerjarig programma van institutionele capaciteitsontwikkeling op centraal en decentraal niveau. Het opzetten van monitoring- en inspectiecapaciteit (handhavingapparaat) en het aanleren van onderhandelingsvaardigheden maken deel uit van dit programma. Ook de toepassing van strategische m.e.r. staat op de rol. Het Ministerie en de Commissie hebben de intentie de samenwerking voort te zetten.

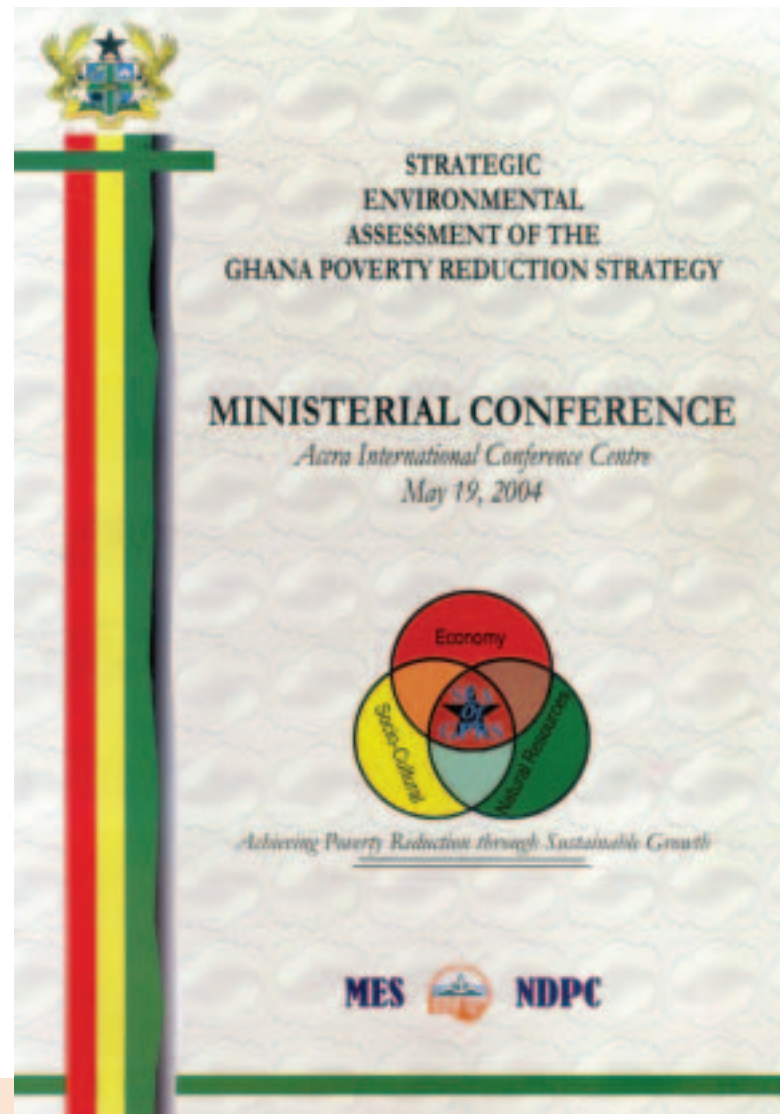
Foto: Arend Kolhoff

Complex van de cement-fabricage

GROOTSCHALIGE CEMENTPRODUCTIE IN NIGERIA

Een Nigeriaanse investeerder heeft het plan ontwikkeld voor grootschalige productie van cement. Hierdoor wordt Nigeria minder afhankelijk van de import van cement. Het plan bestaat uit een mijn voor de winning van marmar dat in een gasgestookte cementfabriek als grondstof dient, een gaspijpleiding van circa 90 kilometer en een stuwdam met een waterreservoir. Een private investeerder heeft FMO (Netherlands Development Finance Company) gevraagd om een lening. Deze wordt mogelijk verstrekt onder voorwaarde dat het complex onder meer moet voldoen aan de internationale richtlijnen hiervoor. Om te bepalen of de juiste informatie voorhanden was, heeft de Commissie een viertal MER'en, waarin ook sociale effecten zijn meegenomen, getoetst. Hierbij bleek dat er nog essentiële informatie ontbrak over met name de hydrologische gevolgen van

het openen van de mijn. Ook was er onvoldoende aandacht gegeven aan de gevolgen voor de bewoners van de omliggende dorpen. Eén van de dorpen raakt bijvoorbeeld een groot deel van haar grondgebied kwijt en vreest aantasting van de watervoorziening. Hier gaat een compensatieprogramma van start. Een ander dorp is qua inwonertal verdubbeld in het afgelopen jaar. Veel mensen trekken hier naar toe in de hoop op werk, maar de realiteit is dat slechts enkelen een betaalde baan krijgen. Het locatiebezoek van de Commissie bleek nuttig: in plaats van het goedgekeurde en meest milieuvriendelijke tracé van de gaspijpleiding bleek de initiatiefnemer de kortste route te volgen. Hierdoor zou de leiding huizen en scholen op enkele meters passeren. In overleg is alsnog besloten de meest milieuvriendelijke route te volgen.

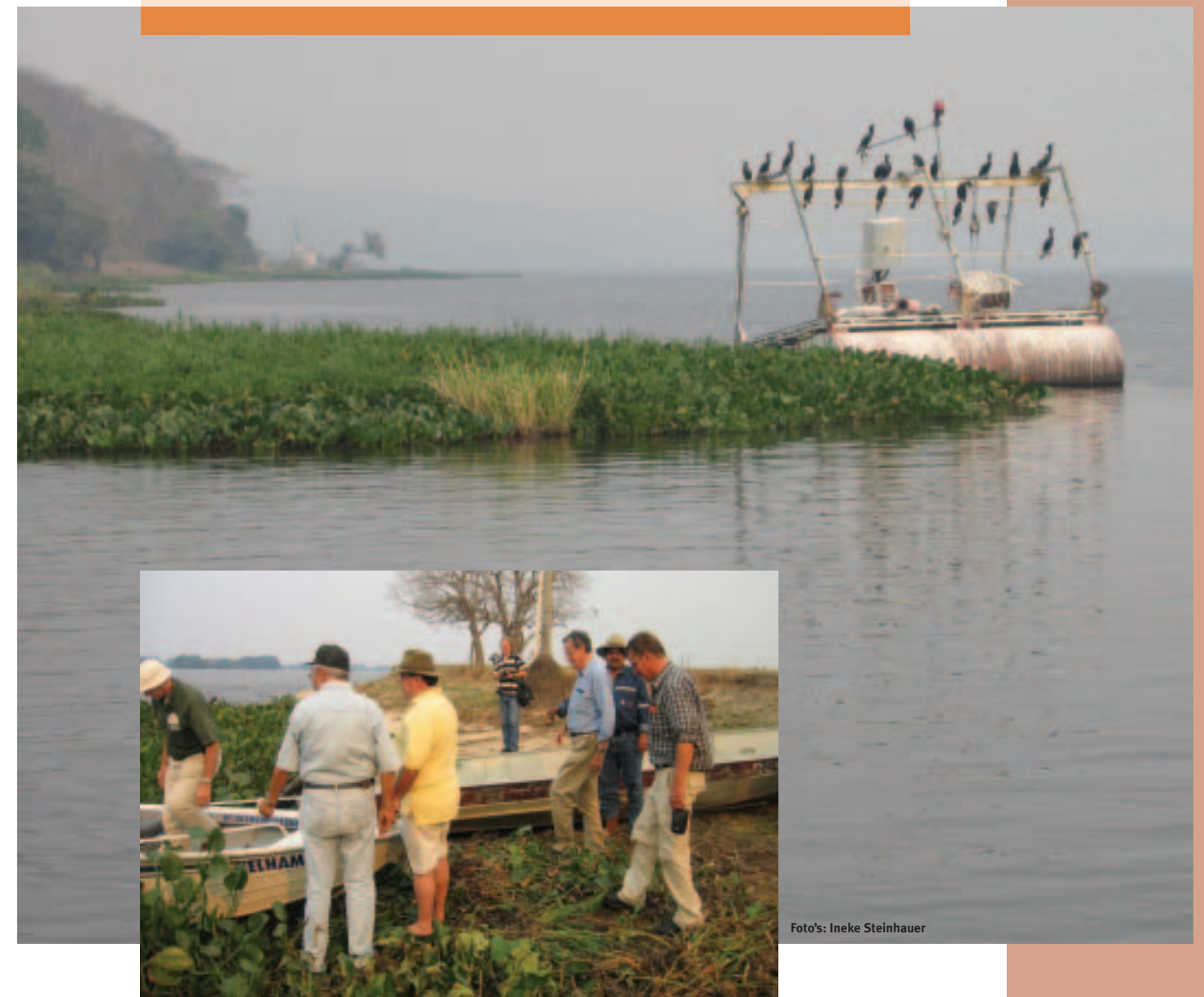
STRATEGIE VOOR ARMOEDEBESTRIJDING IN GHANA

Ghana kent sinds 2003 een strategie voor armoedebestrijding (GPRS 2003-2005). Naar aanleiding van kritiek over het ontbreken van inzicht in de milieugevolgen hiervan besloot men in 2002 tot een strategische m.e.r., gefinancierd door de Nederlandse Ambassade. De Commissie toetste de kwaliteit van de inhoud en van het proces. Positief is de Commissie over de heldere aanbevelingen, het verbeterde inzicht in de duurzaamheid van de districtplannen in relatie tot het programma voor armoedebestrijding en de handleidingen, checklists en methoden. Positief neveneffect is ook dat brede introductie van strategische m.e.r. in de publieke sector en bij NGO's meerwaarde heeft opgeleverd op de verschillende niveaus. Sommige ministeries maken hun beleid duurzamer en hebben hiervoor budgetten vrijgemaakt. Er worden zelfs nieuwe milieu-units gevormd. Ook andere donorlanden zijn enthousiast over de behaalde resultaten en doen mee in vervolgstappen, waaronder strategische m.e.r. voor sectoren. Als kritische noot noemde de Commissie dat kosten niet in beeld waren gebracht, de private sector niet was betrokken en dat de onderbouwing van sommige aanbevelingen niet helder is. De strategische m.e.r. moet een vertaling vinden in de nieuwe GPRS 2006-2008.

HAVEN IN BOLIVIAANS WETLAND (PANTANAL)

Bolivia heeft plannen om in Puerto Busch een haven aan te leggen voor de export van vooral soja en ijzererts. Deze haven in het zuidoosten van het land is van groot strategisch belang, omdat het Bolivia een soevereine uitgang naar zee biedt. Een nieuwe spoorlijn van 130 kilometer zal de haven verbinden met een bestaand spoor. De hele regio is aangewezen als speerpunt voor economische ontwikkeling (mijnbouw, industrie en andere regionale ontwikkeling), maar heeft als kwetsbaar wetland (de Pantanal) een beschermde status. Met een strategische m.e.r. wil het Ministerie van Duurzame Ontwikkeling alle plannen en hun onderlinge relaties in kaart brengen. Dit moet leiden tot een ontwikkelingsplan voor de lange termijn. De Commissie bezocht de regio en stelde samen met een team van het Ministerie richtlijnen op voor zowel het proces als de inhoud van de strategische m.e.r. Hiervoor is uitgebreid gesproken met belanghebbende publieke en private organisaties. Met de uitvoering wordt begin 2005 een start gemaakt.

Missie van de Commissie bezoekt de Pantanal in Bolivia

Foto's: Ineke Steinhauer

Foto: Arend Kolhoff

MONITORING OLIEPIJPLEIDING IN GEORGIË

Op verzoek van de milieuminister van Georgië heeft de Commissie haar vijfde advies over de oliepijpleiding in Georgië uitgebracht. Deze 1800 kilometer lange pijpleiding loopt van Azerbeïdjan via Georgië naar Turkije. De olie gaat in maart 2005 stromen. De pijpleiding loopt door een ecologisch gevoelig gebied, dat bekend staat als Borjomi. Hier accepteert de overheid geen enkel risico op olie lekkages. De Commissie heeft de gevolgen van de genomen maatregelen ingeschat. Zij adviseerde om meer technische maatregelen zoals drainage te treffen om de kans op

verschuiving van de pijpleiding op enkele hellingen te verkleinen. Verder blijft de voorgestelde compensatie van biodiversiteit die verloren is gegaan door het project achter bij de internationale richtlijnen. Er is een ontwikkelingsproject gestart om de mensen in de dorpen langs de pijpleiding hiervan te laten profiteren, met als doel het creëren van draagvlak om de kans op sabotage te verkleinen. De Commissie constateerde dat bij de uitvoering van dit ontwikkelingsproject een kleine groep in relatief grote mate blijkt te profiteren.

↓ Aanleg van een oliepijpleiding in Georgië

Foto: Arend Kolhoff

Latijns-Amerika

De Nederlandse Ambassade in Bolivia werkt samen met het Ministerie van Duurzame Ontwikkeling aan een meerjarenplan. Belangrijke onderdelen zijn de modernisering van m.e.r. en de introductie van strategische m.e.r. De Commissie is gevraagd om te assisteren bij zaken als het inventariseren van belangrijke strategische planningsprocessen, het ontwikkelen van cursussen en het uitvoeren van een drietal strategische m.e.r. pilots. Deze pilots hebben tot doel om in te spelen op de aanwezig praktijkkennis en tegelijkertijd mogelijkheden te bieden voor 'training-on-the-job'. De eerste pilot betreft de planning van een haven en spoorverbinding om regionale economische ontwikkeling te bevorderen in de Pantanal, een ecologisch kwetsbaar gebied.

Zuidelijke Caucasus

In Georgië ondersteunde de Commissie een studie naar de effectiviteit van het bestaande m.e.r.-systeem. De conclusie was dat het m.e.r.-systeem weinig effectief is, vooral door de wijdverbreide corruptie. Dankzij de nieuwe Georgische regering, ingesteld na de Rozenrevolutie eind 2003, waait er inmiddels een andere wind en dit biedt mogelijkheden voor een effectiever m.e.r. systeem. Het meerjarenprogramma hiervoor is al in 2003 gestart. Onderdelen vormen het aanpassen van de wet- en regelgeving en het trainen van mensen om het m.e.r.-proces te begeleiden. In de buurlanden Armenië en Azerbeïdjan is ondersteuning gegeven aan een studie naar de effectiviteit van m.e.r. De conclusie was ook hier dat de effectiviteit erg laag is. Vervolgactiviteiten zijn nog niet vastgesteld.

Azië

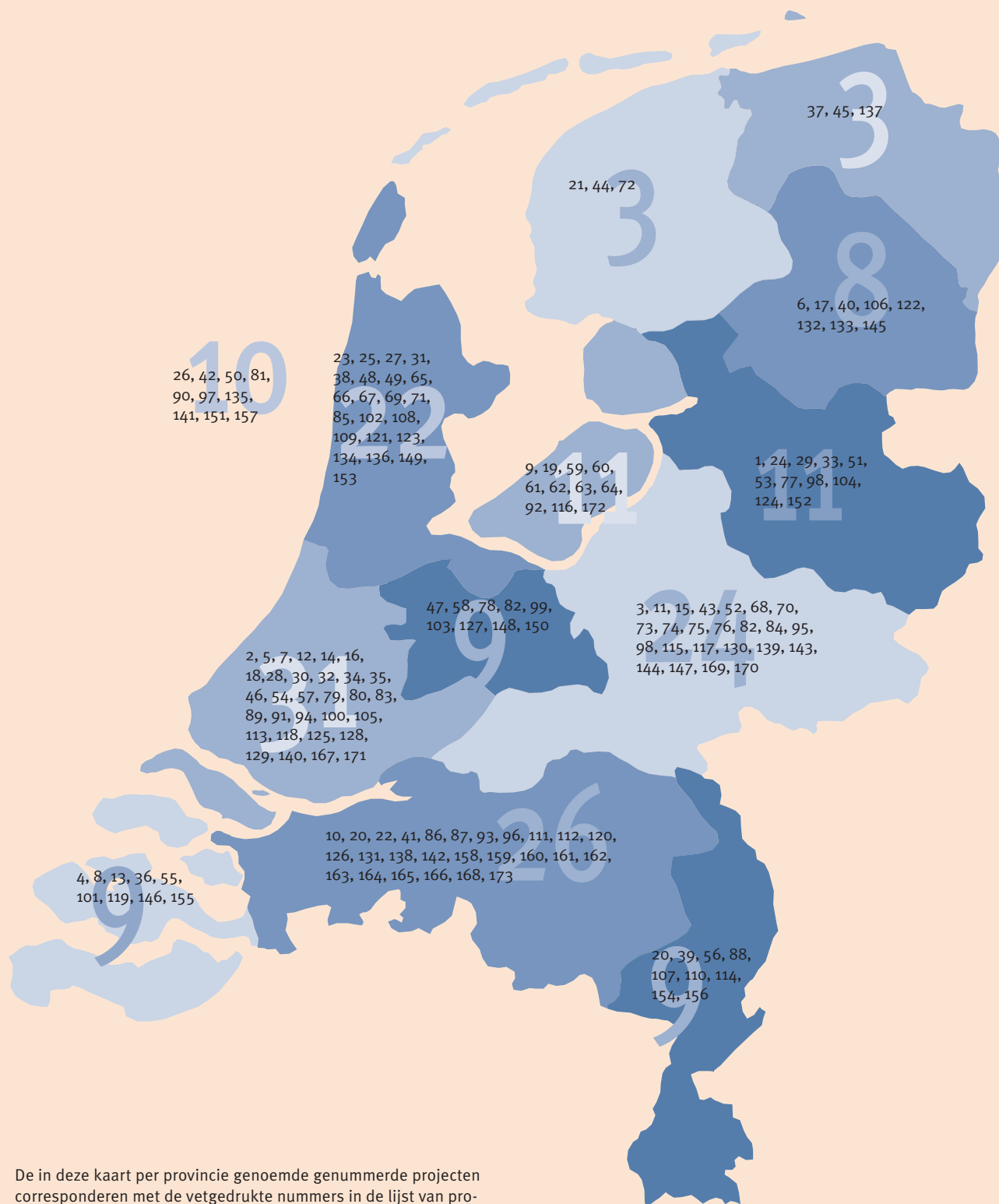
Als uitvloeisel van de in 2003 gestarte samenwerking met de Sri Lankaanse Central Environmental Authority (CEA) kreeg de Commissie het verzoek voor een eerste training in het opstellen van richtlijnen voor m.e.r. Aanleiding vormde de kritiek die het ministerie hierover ontving van zowel andere departementen als investeerders. De training omvatte een kritische zelfanalyse van de werkwijze van de CEA bij het opstellen van de richtlijnen, het traceren van mogelijke aanpassingen en het toepassen hiervan op een actuele casus. Na de training gaf de CEA toe dat de eerdere kritiek niet ongegrond was. Naar het zich laat aanzien zullen de aangepaste procedure en de inzet van deskundigen leiden tot betere richtlijnen en daardoor een effectievere m.e.r.-procedure. Daarnaast assisteerde de Commissie bij een peiling van behoeften en opties van strategische m.e.r. Sturing bleek tot nu toe vooral plaats te vinden door donorlanden. Met behulp van enkele pilots wil de CEA andere ministeries van het nut van strategische m.e.r. overtuigen.

Ontwikkelingen

Met het oog op mogelijke samenwerking heeft de Commissie in 2004 oriënterende missies naar Jemen en Senegal uitgevoerd. Ook hebben verkennende gesprekken plaatsgevonden met delegaties uit Kaapverdië en uit Vietnam. De overeenkomst met de Centraal-Amerikaanse landen om m.e.r.-systemen te verbeteren en op elkaar af te stemmen eindigde begin 2004. De Commissie heeft – met het oog op hernieuwde samenwerking in 2005 – bijdragen geleverd aan het plan voor de vervolgfase.

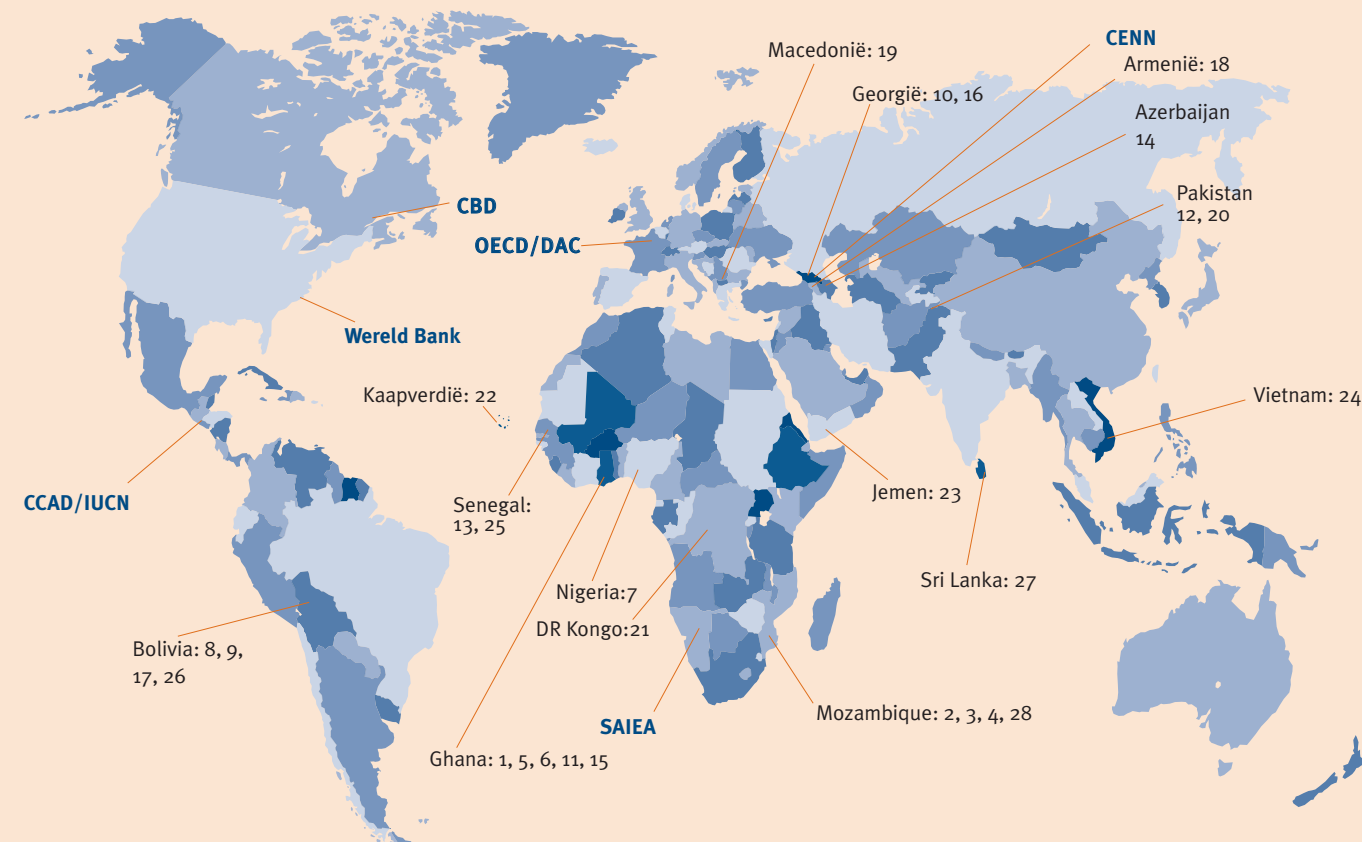
BIJLAGE 1

OVERZICHT PROJECTEN NEDERLAND 2004

De in deze kaart per provincie genoemde genummerde projecten corresponderen met de vetgedrukte nummers in de lijst van projecten waarvoor in 2004 in Nederland advies is uitgebracht te beginnen op pagina 38 (en volgende). Ook is het totaal aantal per provincie aangegeven.

OVERZICHT PROJECTEN BUITENLAND 2004

De nummers op deze kaart corresponderen met de internationale activiteiten op pagina 42/43. Samenwerking tussen de Commissie en regionale m.e.r. centra (CENN, SAIEA en CCAD/IUCN) en internationale organisaties (Wereldbank, OECD/DAC en CBD) is vet gedrukt.

PROJECTEN WAARVOOR IN 2004 IN NEDERLAND EEN ADVIES IS UITGEBRACHT

1081 Bedrijventerrein A1 te Deventer (ts) 5 januari 2004 (1)	853 Herinrichting Alde Feanen (ats) 3 maart 2004 (21)
1391 Dijkversterking Bergambacht-Schoonhoven (rl) 6 januari 2004 (2)	1404 Landschapspark Meerland Eindhoven (rl) 8 maart 2004 (22)
1396 Rijnboog (stadsproject, haven en doorsteek primaire waterkering), Arnhem (bd) 7 januari 2004 (3)	039 Stedelijk Programma van Eisen Middeneiland (woningbouwlocatie IJburg, Amsterdam) (oa) 11 maart 2004 (23)
1389 Sigmaplan (Vlaanderen) (rl) 8 januari 2004 (4)	1401 Vleesvarkensbedrijf Van der Heide te Ommen (rl) 12 maart 2004 (24)
1392 Oprichting Warmtekrachtcentrale Air Liquide te Pernis (rl) 9 januari 2004 (5)	1409 Bedrijventerrein Amstelveen-Zuid en uitleglocaties Westwijk en Legmeerpolder (rl) 15 maart 2004 (25)
1332 Uitbreiding pluimveehouderij Kruit, Gasselternijveenschemond (ts) 12 januari 2004 (6)	1403 Aardgaswinning D12-A Noordzee (rl) 19 maart 2004 (26)
1393 Herinrichting Trafolocatie station Leiden Centraal (rl) 13 januari 2004 (7)	1360 Woningbouwlocatie "De Draai" Heerhugowaard (ts) 22 maart 2004 (27)
1382 Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium (rl) 20 januari 2004 (8)	997 N219, Traverse Zevenhuizen (ats) 23 maart 2004 (28)
1400 Uitbreiding jachthaven De Eemhof te Zeewolde (bd) 22 januari 2004 (9)	1405 Dijkverbetering IJsseluiden-Genemuiden (Kamperzeedijk) (rl) 23 maart 2004 (29)
1394 Projectvestiging Glastuinbouw Deurne (rl) 23 januari 2004 (10)	1288 Bedrijventerrein/natuurgebied polder Schieveen te Rotterdam (ts) 24 maart 2004 (30)
1395 Veehouderij Meerdink te Aalten (rl) 26 januari 2004 (11)	1406 Herinrichting Buiksloterham-Papaverweggebied Amsterdam (rl) 25 maart 2004 (31)
1398 Regionaal Bedrijventerrein Hoeksche Waard (rl) 28 januari 2004 (12)	1408 Woningbouwlocatie Westergouwe te Gouda (rl) 25 maart 2004 (32)
1261 Bedrijventerrein Koegorspolder te Terneuzen (ats) 6 februari 2004 (13)	1268 Reconstructie Salland-Twente (ts) 26 maart 2004 (33)
1397 Herinrichting Eendragtspolder te Zevenhuizen (rl) 10 februari 2004 (14)	1415 Golfpark Crimpenerhout (gemeente Nederlek) (bd) 26 maart 2004 (34)
980 Baggerdepot zandwinput Ingen (gemeente Buren) (ts) 11 februari 2004 (15)	1410 Golfbaan Heinenoord, gemeente Binnenmaas (rl) 31 maart 2004 (35)
1402 Herinrichting EZH-locatie Dordrecht (rl) 16 januari 2004 (16)	1072 Westerschelde Containerterminal (ats) 5 april 2004 (36)
1399 Afvalenergiecentrale op het Europark te Coevorden (rl) 17 februari 2004 (17)	1188 Bedrijventerrein Westpoort Groningen (ts) 5 april 2004 (37)
1217 RijnGouweLijn West (ts) 19 februari 2004 (18)	1414 Hermitage Amsterdam (rl) 6 april 2004 (38)
1290 Woningbouwlocatie Polderwijk te Zeewolde (ts) 23 februari 2004 (19)	1411 Varkenshouderij Maatschap Jongen te Maria Hoop (ts) 7 april 2004 (39)
1107 Herinrichting Deurnsche Peel - Mariapeel (ats) 27 februari 2004 (20)	896 Woonwijk Delftlanden te Emmen (ts) 8 april 2004 (40)

1413 Fun City te Bergen op Zoom (rl) 8 april 2004 (41)	1427 Windenergie in de Noordoostpolder, locatie Westermeerdijk binnendijks (rl) 24 mei 2004 (61)
1412 Ontwikkeling gas- en olievoorkomen "De Ruyter" in blok P11b (rl) 15 april 2004 (42)	1428 Windenergie in de Noordoostpolder, locatie Westermeerdijk buitendijks (rl) 24 mei 2004 (62)
1416 Omleidingen N348 (Zutphen Noord-Eefde West) en Noordelijke ontsluiting bedrijventerrein 'De Mars' (rl) 22 april 2004 (43)	1429 Windenergie in de Noordoostpolder, locatie Zuidermeerdijk (rl) 24 mei 2004 (63)
1361 Stort Noordelijke Geluidswal te Drachten (ts) 29 april 2004 (44)	1431 Varkenshouderij Knorpolder te Creil (rl) 25 mei 2004 (64)
1417 Glastuinbouwgebied Eemshaven (rl) 29 april 2004 (45)	1422 Herontwikkeling Zeeburgereiland Amsterdam (rl) 26 mei 2004 (65)
1418 Herinrichting Nieuwe Driemanspolder te Zuid-Holland (rl) 29 april 2004 (46)	1419 Westrandweg Amsterdam (rl) 27 mei 2004 (66)
1307 Aanpak Stationsgebied Utrecht, locatie Holland Casino (ts) 3 mei 2004 (47)	1433 Stadshaven Entreporthaven Amsterdam (bd) 27 mei 2004 (67)
1204 Modificatie Hoge Flux Reactor te Petten (ts) 4 mei 2004 (48)	1251 Reconstructie Achterhoek en Liemers (ts) 2 juni 2004 (68)
1423 Integrale toets Waterlands wonen (rl) 4 mei 2004 (49)	1114 Wijziging uitvoeringsbesluiten Schiphol (ts) 4 juni 2004 (69)
1403 Aardgaswinning D12-A (ts) 11 mei 2004 (50)	1340 Windpark Hagenwind te Aalten (ts) 7 juni 2004 (70)
1362 Woningbouw Bornsche Maten, Borne (ts) 12 mei 2004 (51)	1338 Bestemmingsplan inrichting Westergasfabriekterrein Amsterdam (ts) 10 juni 2004 (71)
1237 Uitbreiding golfsterrein Hummelo en Keppel (rl) 13 mei 2004 (52)	1093 Uitbreiding Leeuwarden-Zuid, Bedrijventerrein Newtonpark IV (ts) 11 juni 2004 (72)
1407 Biomassa-elektriciteitscentrale Twence BV te Hengelo (rl) 13 mei 2004 (53)	1430 Verbetering waterkering Waalkade Nijmegen (rl) 14 juni 2004 (73)
1420 Aanleg A4 Delft-Schiedam (rl) 14 mei 2004 (54)	1432 Strand Horst (bd) 17 juni 2004 (74)
1367 Hogere verrijking splijtstof kernenergiecentrale Borssele (ts) 17 mei 2004 (55)	1265 Reconstructieplan Veluwe (ts) 21 juni 2004 (75)
1424 Natuur- en Recreatiepark Drakenrijk te Reuver (rl) 17 mei 2004 (56)	1028 Rivierverruiming door dijkverlegging Hondsbroeksche Pleij te Westervoort (ts) 23 juni 2004 (76)
1421 N217 Omlegging Stougjesdijk Oud-Beijerland (rl) 19 mei 2004 (57)	1314 2 ^e fase Woningbouwlocatie Steenbrugge te Deventer (arl) 24 juni 2004 (77)
1369 Aanleg plusstrook A27, Utrecht-Noord - Eemnes (ts) 24 mei 2004 (58)	659 Inrichting baggerspeciebergings Smink, Amersfoort (Ats) 25 juni 2004 (78)
1425 Windenergie in de Noordoostpolder, locatie Noordermeerdijk binnendijks (rl) 24 mei 2004 (59)	968 Uitbreiding thermische verwerkingscapaciteit AVR, locatie Rozenburg (ts) 29 juni 2004 (79)
1426 Windenergie in de Noordoostpolder, locatie Noordermeerdijk buitendijks (rl) 24 mei 2004 (60)	

1368 Aanleg plusstrook A27, Gorinchem-Noordeloos (ts) 1 juli 2004 (80)	1370 Aanleg plusstrook A12, Woerden – Gouwe (ts) 19 augustus 2004 (100)
873 Tweede partiële herziening Landelijke Beleidsnota Schelpenwinning (Ats) 5 juli 2004 (81)	1272 Oprichting elektriciteitscentrale in het Sloegebied (Zeeland) (ts) 25 augustus 2004 (101)
1191 Reconstructie Gelderse Vallei/Utrecht-oost (ts) 5 juli 2004 (82)	1438 GETZ Entertainmentcenter, Amsterdam (rl) 25 augustus 2004 (102)
1434 Integrale inrichting Gouwe Wiericke west (rl) 5 juli 2004 (83)	1329 Grootschalige locaties windenergie, provincie Utrecht (ts) 26 augustus 2004 (103)
1006 Omleiding N303 Putten (arl) 7 juli 2004 (84)	1443 Stoken van biomassa in de centrale Harculo in Zwolle (rl) 30 augustus 2004 (104)
1231 Glastuinbouwlocatie Rijsenhout (ts) 7 juli 2004 (85)	1447 Woningbouw Dijkzone-Hongerland te Spijkenisse (bd) 30 augustus 2004 (105)
1374 Golfbaan Landgoed Bergvliet Oosterhout (ts) 8 juli 2004 (86)	1435 Structuurvisie Stadsrandzone Assen (rl) 31 augustus 2004 (106)
1436 Varkenshouderij gebr. Van de Kerkhof te Someren-Heide (rl) 9 juli 2004 (87)	1446 Glastuinbouwlocatie Californië, gemeente Horst aan de Maas (rl) 1 september 2004 (107)
1184 Aanwijzing Maastricht Aachen Airport (ts) 13 juli 2004 (88)	1409 Bedrijventerrein Amstelveen-Zuid (ts) 6 september 2004 (108)
1244 Windenergieproject Jacobswoude (ats) 15 juli 2004 (89)	1341 Vrijtijdsparc De Blauwe Berg te Hoorn (ats) 7 september 2004 (109)
1437 Gaswinning Noordzee blok K17 (oh) 19 juli 2004 (90)	744 A2 passage Maastricht (arl) 9 september 2004 (110)
1363 Woningbouw Polder Zestienhoven te Rotterdam (ts) 26 juli 2004 (91)	1373 Nimbus Business & Entertainment Center Eindhoven (ts) 9 september 2004 (111)
1442 Recreatiegebied Zuidoever Weerwater te Almere (rl) 28 juli 2004 (92)	1445 Woningbouwontwikkeling Bergse Haven in Bergen op Zoom (rl) 10 september 2004 (112)
1319 Vernieuwend duurzaam bedrijventerrein Moerdijkse Hoek (arl) 2 augustus 2004 (93)	1452 Den Haag Nieuw Centraal (stationsgebied) (rl) 15 september 2004 (113)
1440 Nieuw Stadion Den Haag (rl) 11 augustus 2004 (94)	1455 Pluimveehouderij Vrenken-Lormans, Heythuysen (rl) 15 september 2004 (114)
1444 Pangea dierenpark te Epe (rl) 13 augustus 2004 (95)	973 Woningbouwlocatie Zuidbroek te Apeldoorn (ts) 17 september 2004 (115)
511 Omlegging Zuid Willemsvaart tussen Maas en Den Dungen (ats) 16 augustus 2004 (96)	1240 Woningbouwlocatie Emmelhage, Emmeloord (ats) 20 september 2004 (116)
1439 Ontwikkeling offshore aardgasvelden G14, G16 en G17 gelegen in het Nederlands deel van het continentaal plat (rl) 16 augustus 2004 (97)	1458 Streekplan Gelderland 2005 (oa) 21 september 2004 (117)
1453 Regionale structuurvisie stedendriehoek Deventer, Apeldoorn en Zutphen (oa) 16 augustus 2004 (98)	1339 Technopolis Business Campus Delft (ts) 23 september 2004 (118)
1084 Bedrijvenpark het Klooster, Nieuwegein (Ats) 19 augustus 2004 (99)	1072 Westerschelde Containerterminal (WCT) (ats) 27 september 2004 (119)
	1448 Bioscoop Rond de Admirant te Eindhoven (rl) 27 september 2004 (120)

1366 Bioscoop Rustenburg Inverdan Zaandam (ts) 29 september 2004 (121)	1412 Ontwikkeling gas- en olievoorkomen "De Ruyter" in blok P10/P11b (ts) 18 november 2004 (141)
1292 Recreatiegebied Het Stadsbroek te Assen (ts) 1 oktober 2004 (122)	1467 Uitbreiding vleeskuikenhouderij Alphen (NB) (rl) 19 november 2004 (142)
1168 Zuidas Amsterdam (ts) 4 oktober 2004 (123)	1461 Herinrichting Huissensche Waarden (rl) 22 november 2004 (143)
1316 Woningbouwlocatie Stadshagen-II, Zwolle (ats) 5 oktober 2004 (124)	1463 Rondweg N314 Hummelo (rl) 23 november 2004 (144)
1385 Winning van aardgas in de velden Spijkenisse West, Spijkenisse Oost en Hekelingen (ts) 6 oktober 2004 (125)	1285 Uitbreiding Zandwinning Gasselternveld (ats) 25 november 2004 (145)
1456 Oprichting Vleesvarkenshouderij Verrijt te De Rips (rl) 7 oktober 2004 (126)	1382 Ontwikkelingsschets Schelde-estuarium 2010 (ts) 25 november 2004 (146)
1449 Verbindingsweg Woerden-Oost - Veldhuizerweg (rl) 13 oktober 2004 (127)	1464 Reconstructie van de N302 in Harderwijk (rl) 25 november 2004 (147)
1450 Aanleg Maasvlakte 2 (rl) 22 oktober 2004 (128)	1379 Groengebied Utrecht West (ts) 29 november 2004 (148)
1451 Bestemming Maasvlakte 2 (rl) 22 oktober 2004 (129)	1470 Ontwikkeling Cape Holland Willemsoord te Den Helder (rl) 29 november 2004 (149)
1372 Pluimveehouderij Van Deurzen te Groesbeek (ts) 25 oktober 2004 (130)	1329 Grootschalige locaties windenergie, Provincie Utrecht (ats) 30 november 2004 (150)
1460 Uitbreiding Land van Ooit (rl) 2 november 2004 (131)	1377 Gaspijpleiding Balgzand-Bacton (UK) (ts) 3 december 2004 (151)
1457 Uitbreiding Pluimveehouderij mts. Gunnink in Bovensmilde (rl) 3 november 2004 (132)	1219 Glastuinbouwgebied Koekoekspolder, Kampen (ats) 6 december 2004 (152)
1441 Herontwikkeling van het olieveld Schoonebeek (rl) 5 november 2004 (133)	1471 Herinrichting Bloemendalerpolder/KNSF (rl) 6 december 2004 (153)
1462 Koude-/warmteopslaginstallatie SRTCA-terrein in Amsterdam (rl) 8 november 2004 (134)	1472 Naftakraker 5 van SABIC op het Chemelot-terrein te Geleen (rl) 6 december 2004 (154)
1439 Ontwikkeling offshore aardgasvelden G14, G16 en G17 gelegen in het Nederlands deel van het continentaal plat (ts) 9 november 2004 (135)	1473 Glastuinbouw Terneuzen (rl) 6 december 2004 (155)
1466 Herontwikkeling CSM-terrein te Halfweg (rl) 11 november 2004 (136)	1475 Oprichting vleeskuikenhouderij van Heugten-Vrenken te Grathem (rl) 6 december 2004 (156)
1390 Ondergrondse aardgasbuffer Zuidwending (ts) 11 november 2004 (137)	1474 Aardgaswinning uit de A en B blokken op het Nederlands Continentaal Plat (rl) 10 december 2004 (157)
1465 Sportconcentratiegebied Eindhoven-Noord (rl) 12 november 2004 (138)	1468 Varkenshouderij te Uden (bd) 10 december 2004 (158)
1459 N346 Lochem (rl) 17 november 2004 (139)	1469 Varkenshouderij te Volkel (bd) 10 december 2004 (159)
1200 Dijkversterking Lekdijk, traject Schuwacht-Opperduit (ts) 18 november 2004 (140)	1300 Reconstructie Peel en Maas (ts) 14 december 2004 (160)

- 1301 Reconstructie Beerze-Reusel (ts)
14 december 2004 **(161)**
- 1302 Reconstructie Boven-Dommel (ts)
14 december 2004 **(162)**
- 1303 Reconstructie de Meerij (ts)
14 december 2004 **(163)**
- 1304 Reconstructie de Peel (ts)
14 december 2004 **(164)**
- 1305 Reconstructie Maas en Meerij (ts)
14 december 2004 **(165)**
- 1306 Reconstructie de Baronie (ts)
14 december 2004 **(166)**
- 1477 Woningbouwlocatie Triangel, Waddinxveen (rl)
10 december 2004 **(167)**
- 1476 Woningbouwlocatie Teteringen (rl)
16 december 2004 **(168)**

ADVIEZEN IN INTERNATIONALE CONTEXT UITGEBRACHT IN 2004

- 049 Final Advisory Review of the Strategic Environmental Assessment for the Ghana Poverty Reduction Strategy -phase II – Ghana
8 oktober 2004 **(1)**
- 051 Advisory Review of the SEA for Transport Options for Corridor Sands Limitada – Mozambique
17 september 2004 **(2)**
- 051 Advisory Review of the Environmental Impact Assessment (EIA) for the Chongoene Export Facility, Chibuto, Gaza Province – Mozambique
20 september 2004 **(3)**
- 053 Advisory Review of the Environmental Management Plan (EMP) for operation of the Temane Well-sites, Flow lines, Access Roads and a SASOL Petroleum Temane (SPT) Plant – Mozambique
27 mei 2004 **(4)**
- 054 Advisory Review of the Draft Environmental Impact Statement for the West African Gas Pipeline – Ghana
29 april 2004 **(5)**
- 996 Omleiding N303 te Voorthuizen, Ontsluiting Harselaar-Zuid (rl)
17 december 2004 **(169)**
- 1395 Veehouderij Meerdink te Aalten (ts)
20 december 2004 **(170)**
- 1358 Woningbouw De Stadswerven te Dordrecht (ts)
21 december 2004 **(171)**
- 1478 Dijkversterking De Blocq van Kuffeler-Nijkerkersluis (rl)
21 december 2004 **(172)**
- 1317 Golfbaan Waalresche Heide (ats)
23 december 2004 **(173)**
- rl = richtlijnen voor het MER
arl = aanvullende richtlijnen voor het MER
ts = toetsing van het MER
ats = toetsing van het MER en de aanvulling daarop
Ats = toetsingsadvies over het aanvullend MER
bd = m.e.r-beoordeling
oh = ontheffing
oa = overige adviezen
- 054 Advisory Review on the Addendum 1 for the Environmental Impact Statement for the West African Gas Pipeline – Ghana
31 augustus 2004 **(6)**
- 055 Advisory Review of the Obajana Cement Manufacturing Complex – Nigeria
28 juli 2004 **(7)**
- 056 Advice on Terms of Reference SEA Polo de Desarrollo (Puerto Busch) – Bolivia
30 september 2004 **(8)** in Engels en in Spaans
- 058 Advice on Terms of Reference for SEA Gran Salar de Uyuni – Bolivia
30 december 2004 **(9)** in Engels en in Spaans
- 1120 Advisory Review on the Compliance of Project Implementation with the Environmental Permit for the Baku-Tbilisi-Ceyhan Oil Pipeline and the South Caucasus Gas Pipeline – Georgia
23 december 2004 **(10)**

SECRETARIAATSADVIEZEN IN INTERNATIONALE CONTEXT UITGEBRACHT IN 2004

Comments on the preliminary draft (January 2004) of the SEA report for the Ghana Poverty Reduction Strategy **(11)**

Assessment of a project proposal on the implementation of SEA, submitted by IUCN-Pakistan (draft January 2004) **(12)**

Draft report of the orientation mission to the Directorate of Environment and Licensing (DEEC) in view of strengthening the EIA system in Senegal **(13)** in Frans

Assessment of the effectiveness of EIA systems in the South Caucasus States -Azerbaidjan. Comments on the draft report **(14)**

Comments on the second draft (March 2004) of the SEA report for the Ghana Poverty Reduction Strategy (including annex on Example clustering) **(15)**

Assessment of the effectiveness of EIA systems in the South Caucasus States – Georgia. Comments on the report **(16)**

Draft memorandum of the mission requested by the Vice Ministry of Natural Resources and Environment and the Netherlands Embassy in the framework of strengthening of the Ministry of Sustainable Development (MDS) in Bolivia **(17)** in Spaans

CAPACITEITSONTWIKKELING

Democratische Republiek Kongo (21)

Mogelijkheden voor samenwerking met het Ministerie van Milieu in Kinshasa, o.a. voor het ontwikkelen van de m.e.r.-wetgeving, zijn onderzocht tijdens een bezoek. Dit is geïnitieerd door een lokale NGO.

Kaapverdië (22)

Het Ministerie van Milieu uit Praia heeft de Commissie bezocht om de mogelijkheden te onderzoeken voor ondersteuning bij het opzetten van een m.e.r.-systeem.

Republiek Jemen (23)

Een oriënterend bezoek is afgelegd aan Jemen gericht op mogelijke ondersteuning van het Ministerie van Milieu en Water en het Ministerie van Landbouw bij de introductie van strategische m.e.r.

Vietnam (24)

Een delegatie van het Ministerie van Natuurlijke Hulpbronnen en Milieu en de Hanoi Universiteit voor Civiele Techniek is getraind in strategische m.e.r., met speciale aandacht voor regionale planning. Een proef-strategische m.e.r. voor een deel van de Dye Nhue river basin is voorbereid.

Senegal (25)

De m.e.r.-dienst van het Ministerie van Milieu en Afvalverwerking in Dakar is bezocht, gevolgd door een bezoek van het Ministerie aan de Commissie in Utrecht. Er is overlegd over de effectiviteit van het bestaande m.e.r.-systeem, m.n. de versterking van toetsing, en mogelijke ondersteuning door de Commissie.

Bolivia (26)

De Commissie heeft bijgedragen aan een workshop over modernisering van m.e.r. en de introductie van strategische m.e.r. Dat laatste is gestart met training on-the-job tijdens de formulering van richtlijnen voor strategische m.e.r. voor 2 plannen.

Sri Lanka (27)

Samenwerking met de Central Environmental Authority (CEA) vindt plaats op ad-hoc basis. Er is een training gegeven in het opstellen van richtlijnen voor m.e.r. Ook is een inventarisatie uitgevoerd van het gebruik van en behoefte aan plannings-ondersteunende instrumenten waaronder strategische m.e.r.

Mozambique (28)

Het eenjarige samenwerkingsverband met het Ministerie van Milieucoördinatie heeft geresulteerd in de herformulering van de m.e.r.-regelgeving en de aanzet tot een nieuwe (vijfjarige) samenwerking. In het kader van de samenwerking zijn verschillende toetsingen van m.e.r. en strategische m.e.r. uit-

Assessment of effectiveness of EIA systems in the South Caucasus States – Armenia. Comments on the report **(18)**

Beoordeling van een EBRD projectvoorstel voor ondersteuning van het MKB in Macedonië bij het implementeren van nieuwe milieuwetgeving **(19)**

Assessment of a project proposal on implementation of SEA submitted by IUCN-Pakistan (draft October 2004) **(20)**

gevoerd. Ook is een inventarisatie uitgevoerd van het gebruik van en behoefte aan planningsondersteunende instrumenten (waaronder strategische m.e.r.) in samenwerking met de Wereldbank. In een concluderende workshop is een actieplan voor de verdere introductie van strategische m.e.r. opgesteld.

Zuidelijke Caucasus / CENN

Drie studies naar de effectiviteit van de m.e.r.-systemen in Armenië, Azerbaidjan en Georgië zijn gepresenteerd in een workshop en daarna becommentarieerd door de Commissie. Met Georgië wordt nu gewerkt aan de vernieuwing van de m.e.r.-wetgeving en de introductie van strategische m.e.r., samen met het REC en UNDP, en met fondsen van de Wereldbank en VROM.

Zuidelijk Afrika / SAIEA

De Southern Africa Institute for Environmental Assessment (SAIEA) is ondersteund bij de uitvoering van het project voor Public Participation in Decision Making in Southern Africa. Daarnaast heeft uitwisseling van experts plaatsgevonden tussen SAIEA en de Commissie.

Centraal-Amerika / CCAD/IUCN

Het eerste samenwerkingsverband met de CCAD/IUCN is afgerond. Er is een bijdrage geleverd aan de formulering van vervolgvactiteiten in de regio, waarbij de Commissie opnieuw betrokken zal worden.

Wereldbank

De Wereldbank heeft de samenwerkingsovereenkomst met de Commissie opnieuw verlengd. Belangrijkste onderdelen zijn het adviseren van de staf over uitvoering van strategische m.e.r. (o.a. voor de Great Western Development Strategy in China), het extraheren van geleerde lessen uit een aantal SEA cases en het ontwikkelen van een notitie over de rol en mogelijkheden van strategische m.e.r. in post-conflict landen.

OECD / DAC

De Commissie levert strategische m.e.r.-expertise voor de ontwikkeling van het werkplan van de SEA-Task Force van de OECD / DAC en het schrijven van een SEA-brochure en een praktijkgids voor strategische m.e.r. in ontwikkelingslanden.

Conventie voor biodiversiteit

In navolging van de handleiding voor de integratie van biodiversiteit in m.e.r. ontwikkelt de Commissie nu richtlijnen voor de integratie van biodiversiteit in strategische m.e.r. in opdracht van de Conventie voor biodiversiteit.

BIJLAGE 2

SAMENSTELLING VAN PRESIDIUM, BESTUUR EN SECRETARIAAT VAN DE COMMISSIE VOOR DE MILIEUEFFECTRAPPORTAGE IN 2004

presidium
voorzitter
 ir. N.G. Ketting (Niek)

plaatsvervangend voorzitters:
 drs. ir. K.J. Beek (Klaas Jan)
 dr.ir. G. Blom (Gerrit)
 mr. F.W.R. Evers (Frans)
 drs. H.G. Ouwerkerk (Hans)
 drs. J.G.M. van Rhijn (Marieke)
 drs. L. van Rijn – Vellekoop (Leni)
 dr. D.K.J. Tommel (Dick)
 ir. A. van der Velden (Aad)

ad-hoc voorzitter:
 prof.dr.ir. D. de Zeeuw (Dick)

bestuur
voorzitter
 ir. N.G. Ketting (Niek)

secretaris/penningmeester:
 drs. L. van Rijn – Vellekoop (Leni)

bestuursleden
 prof.dr. J.M. Cramer (Jacqueline)
 prof.dr. W. Lemstra (Wolter)
 dr. D.K.J. Tommel (Dick)

gevolmachtigden
 drs. S.A.A. Morel (Stefan)
 drs. M.P. Laeven (Marc)

SECRETARIAAT:

management team
algemeen secretaris en directeur
 drs. S.A.A. Morel (Stefan)

adjunct secretarissen
 ir. V.J.H.M. ten Holder (Veronica)
 drs. M.P. Laeven (Marc) (tevens plaatsvervangend directeur)
 drs. R.A.A. Verheem (Rob)

werkgroepsecretarissen Nederland
 ir. H.G. de Brabander (Henri)
 ir. J.M. Bremmer (Marijke)
 dr. N.W.M. van Buren (Nicole)
 ir. F.D. Dotinga (Frans)
 dr. G.P.J. Draaijers (Geert)
 drs. M. van Eck (Marja)
 drs. M. Odijk (Michiel) tot 1 oktober 2004
 mr. S. Pieters (Steven)
 drs. B.C. Rademaker (Bauk)

werkgroepsecretarissen ontwikkelingssamenwerking
 ir. P.A.M. van Gent (Petrie)
 drs. A.J. Kolhoff (Arend)
 ing. R.A.M. Post (Reinoud)
 ir. I.A. Steinhauer (Ineke)

administratieve en huishoudelijke ondersteuning
bureauhoofd
 A.M. de Bruyn Prince (AnneMay)

secretarissen Nederland
 A.J.C. van Asperen (Angelina)
 H.J. Bijvank (Heleen)
 S. Broekhuizen (Soraya) tot 1 februari 2004
 A.M.E.M. Evers (Margareth)
 P.E.M. van Hulst (Elly)
 G. Lesman – Withaar bijgenaamd de Jong (Greet)
 G.W. Takken (Bep)
 W.N. The (Wen-Ny)
 F. Wiersma (Fleur)

secretarissen Ontwikkelingssamenwerking
 L.M. Wildenburg (Liduina)
 M.E. van der Zee (Maïke)

huishoudelijke/administratieve medewerkers
 G. Brakkee (Gea)
 J.H.M. Lammers-Zieltjes (Janny) vanaf 15 maart 2004

financiële administratie
 W.M.G.B. Lucassen – Janssen (Willeke)
 G.D. Maikoe (Gary)

personeelszaken
personeelsfunctionaris
 A. Dijkstra (Aafke)

bibliotheek
bibliothecaris/documentalist
 M.J.W. van der Raay – Verdonk (Marie-Jeannette)

automatisering
stysteembeheerder
 P. Kop (Peter)

supportmedewerker
 M.J.F. Wagenbuur (Mark)

↑ v.l.n.r. Gary Maikoe, Heleen Bijvank, Willeke Lucassen, Maïke van der Zee, Aafke Dijkstra, AnneMay de Bruyn Prince, Mark Wagenbuur, Elly van Hulst, Liduina Wildenburg, Greet Lesman en Angelina van Asperen.

In 2004 is aan de Commissie in totaal €4.559.900 aan subsidie toegekend. Hiervan is €3.614.500 toegekend door de ministeries van VROM en LNV voor onze wettelijke taken. De overige €945.400 is, ten behoeve van de buitenlandse activiteiten, toegekend door het ministerie van BuZa.

BIJLAGE 3

LEDEN VAN DE COMMISSIE VOOR DE MILIEUEFFECTRAPPORTAGE IN 2004

dr.ir. F.G. van den Aarsen, Tilburg
 dr.ir. H.F.M. Aarts, Renkum
 prof.dr. B.J.M. Ale, Nieuwegein
 ir. C.J.M. Anzión, Amersfoort
 ir. J.W. Assink, Apeldoorn
 drs. G.J. Baaijens, Dwingeloo
 prof.dr. C.W. Backes, Schwalmthal, Duitsland
 dr. A. Barendregt, Voorthuizen
 drs. ing. A. van Beek, Rotterdam
 ing. W.G. Been, Schiedam
 drs. J.W. Beijersbergen, Kerkwerpe
 dr. A.J. Beintema, Doorn
 prof.dr.ir. E.W. Bijker, Maassluis
 dr. W. Bleuten, Schalkwijk
 dr. G.J. van Blokland, Maurik
 dr. J.P. Boon, Den Burg
 A.P.H.M. Boonman, Brunssum
 ir. G. Boonzaaijer, Malden
 ing. P.F.J. Brandsen, Heiloo
 ir. J.J. Bruin, Rotterdam
 ir. H.S. Buijtenhek, Deventer
 prof.dr. P.J.H. Builtjes, Wolfheze
 dr. K.J. Canters, Zwolle
 ing. C. Coenrady, Elst (Gld.)
 dr.ir. W.J. Coumans, Weert
 dr. N.M.J.A. Dankers, Den Burg
 ir. J.A.M. van Dijk, Amersfoort
 ir. H. Dijkstra, Zetten
 ir. N. van Dooren, Utrecht
 ir. W.J. van Doorn, Nijmegen
 ing. A.J. Dragt, Leusden
 ir. J.H.A. Driessen, Hattem
 dr. P.P.J. Driessen, Zeist
 ir. W. van Duijvenbooden, Woudenberg
 ir. L.E. Duvoort-van Engers, Amersfoort
 ir. P. van Eck, Leiden
 ing. C.L. Eenkema, Tijnarlo
 drs. H.C. Eerens, Utrecht
 prof.dr. H.J.P. Eijsackers, Wageningen
 drs. M. Epema-Brugman, Puttershoek
 dr. F.H. Everts, Groningen
 ing. R. Faasen, Dronten
 ir. Y.C. Feddes, Amsterdam
 dr. L.M. Fliervoet, Nijmegen
 ir. G.J. Flórián, Velp
 ir. G. Grakist, Doorn
 dr. A.P. Grootjans, Groningen

ir. J.H.J. van der Gun, Schalkwijk
 ir. F.A.C. de Haas, Voorburg
 ing. D. Hamhuis, De Bilt
 dr.ir. H. Harssema, Renkum
 prof.dr.ir. R.E.C.M. van der Heijden, Malden
 ir. G.J. Hellinga, Almere
 dr. C.J. Hemker, Amsterdam
 prof. dr. Ch.F. Hendriks, Vlaardingen t
 G.F.W. Herengreen, Pieterburen
 drs. J.J.M.B. Heuer, Boxmeer
 prof.dr.ir. E.F. ten Heuvelhof, Rotterdam
 ir. H.Ch.M. Heyning, Amsterdam
 drs. D. van der Hoek, Bennekom
 dr.ir. J. Hoeks, Bennekom
 prof. dr. P. Hoekstra, Utrecht
 ir. Chr.J. Huyskens, Dommelen
 dr.ir. P. Ike, Groningen
 prof.dr. J.H. Jans, Groningen
 ing. R.P.M. Jansen, Hazerswoude Dorp
 drs. S.R.J. Jansen, Doorwerth
 H.H. Janssen, Zwolle
 dr. R. Janssen, Amstelveen
 dr. W. Joenje, Groningen
 drs. A.L. de Jong, Amstelveen
 drs. R.J. Jonker, Utrecht
 dr. J. Joziassie, Apeldoorn
 ir. W.H.A.M. Keijsers, Amsterdam
 ir. A. Kiestra, Boxtel
 dr.ir. A. Klapwijk, Bennekom
 drs. M.A. Kooiman, Utrecht
 dr.ir. J.A.M.M. Kops, Arnhem
 dr.ir. I.W. Koster, Bennekom
 drs. J.W.M. Kuijpers, Berkel en Rodenrijs
 drs. R.H.D. Lambeck, Kapelle
 ir. P.H.R. Langeweg, Rotterdam
 ir. J.E.M. Lax, 's-Hertogenbosch
 dr. R.S.E.W. Leuven, Nijmegen
 ir. W.E. van Lierop, Hoogland
 prof.dr. L. Lijklema, Renkum
 dr. H.J. Lindeboom, Den Burg
 drs. H.R.J. van Maanen, Amersfoort
 ir. A.J.G. van der Maarel, Warnsveld
 prof.dr.ir. F.M. Maas, Breda
 drs. R.G. Mes, Leiderdorp
 dr. J.T. Meulemans, Maarssen
 drs. R.H.J. Mooren, Arnhem
 ir. E. Mulder, Ugchelen

dr. H. Nieboer, De Bilt
 ir. L. van Nieuwenhuijze, Utrecht
 ir. K. Nije, Amersfoort
 drs. J.P.J. Nijssen, Brielle
 ir. D.C. van Ooijen, Goes
 dr. P.F.M. Opdam, Utrecht
 drs. L. Oprel, Aalsmeer
 ing. P.M. Peeters, Ede
 ir. A.G. Posthumus, Twello
 drs. C.C.D.F. van Ree, Voorschoten
 dr. J. Renes, Utrecht
 drs. N.M. de Rooij, Berkel en Rodenrijs
 ing. C. Roos, Apeldoorn
 ir. E.Ph.J. de Ruiten, Nootdorp
 ir. J.B.R. van der Schaaf, Apeldoorn
 dr. P.P. Schot, Abcoude
 ir. F.J. Schuurman, Almere
 ir. M.B. Schöne, Assen
 ir. D.F. Sijmons, Amsterdam
 drs. J.H. Smittenberg, Irnsum
 ir. K.A.A. van der Spek, Amersfoort
 ir. J.C. Stans, Gouda
 drs. J.W. Stellingwerff, Boskoop
 ing. G. van der Sterre, M.Sc., Oosterbeek
 ir. J. Termorshuizen, Bleiswijk
 prof.dr. J.H.J. Terwindt, Leusden
 drs. S.P. Tjallingii, Gouda
 dr. F.P.C.L. Tonnaer, Thorn
 dr. A. Tukker, Den Haag
 prof.dr. H.A. Udo de Haes, Leiden
 ir. H. Vaessen, Wateringen
 ir. J.H.G. Verhagen, Wageningen
 ing. F. van Voorneburg, Dwingeloo
 drs.ing. J.B. Vos, Almere
 prof.dr.ir. H.J. de Vriend, Oegstgeest
 dr. N.P.J. de Vries, Groningen
 ir. P. Vrijlandt, Wageningen
 prof.ir.drs. J.K. Vrijling, Rotterdam
 drs.ing. P.A. van Vugt, Capelle aan den IJssel
 prof.ir. J.J. van der Vuurst de Vries, Aerden-
 hout
 drs. J. Wiertz, Houten
 ir. J.J. van Willigenburg, Amsterdam
 dr. G. van Wirdum, Wijk bij Duurstede
 dr.ir. G. Zeeman, Wageningen
 ir. H.A.P. Zinger, Delft
 drs. G. de Zoeten, Delft

PERSONEN DIE IN 2004 HEBBEN OPGETREDEN ALS ADVISEUR VOOR DE COMMISSIE VOOR DE MILIEUEFFECTRAPPORTAGE

ing. R.J.M. van Aalderen, Haarlem
 ir. G. Arends, Voorschoten
 ing. J.J. Balendonck, Roermond
 dr.mr. C.J. Bastmeijer, Tilburg
 dr. J.H. van den Berg, Zeist
 prof. J. Berlamont, Heverlee (België)
 ir. K.G. Bezuyen, Breda
 prof.dr.ir. M.F.P. Bierkens, Utrecht
 drs. L. Bijlmakers, Gorinchem
 ir. S. Bokma, Emst
 dr.ir. M.M. Boone, Zoetermeer
 ir. E.J. Brans, Middelburg
 ing. E. de Bree, Terborg
 ir. B.A.H.V. Brorens, 's-Hertogenbosch
 dr. F.R. Bruisma, Utrecht
 drs. F.A.M. Claessen, Lelystad
 ir. A.H.M. Crone, Tienhoven
 ir. J.J. Cuijpers, 's-Hertogenbosch
 ir. J.G. Cuperus, Epse
 ing. J. Derksen, IJzendoorn
 ing. H.H. Ellen, Apeldoorn
 ing. R.A. van Emous, Putten
 ir. C. van der Giessen, Giesbeek
 drs. D. Ginter, Rotterdam
 ir. H. Goossens, Linden
 ir. J.R. Groenhuijse, Bunnik
 dr. J.B.M. de Haas, Schagen
 ing. H.J.M. Hendriks, Langenboom
 drs. W.A.M. Hessing, Amersfoort
 dr.ir. F.D. van der Hoeven, Rotterdam
 ir. G.W. Hoftijzer, Gendringen
 drs. W.C.M. van Hooff, Teteringen
 drs. J.H. Hoogendoorn, Diepenveen
 prof.ir. E. Horvat, Rotterdam
 ir. J.A. Huizer, Alphen aan den Rijn

ing. J.A. Janse, Tilburg
 ir. J.H. de Jong, Ede
 ir. J.C.F. van Kempen, Wamel
 ir. M. Klootwijk, Dordrecht
 T.R. Knottnerus, Groningen
 dr.ir. M. Kok, Hattem
 dr. P.B. Kooi, Winsum
 dr. C. Laban, Velsbroek
 drs. J.A.A.M. Leemans, Nijmegen
 drs. A. van Leerdam, Rumpst
 dr. K. Leidemeijer, Amsterdam
 L.Th. de Leu, Zoetermeer
 dr. C.I.J.M. Liebrand, Nijmegen
 ir. E.A.J. Luiten, Utrecht
 prof.dr. J.M. Mastop, Bunnik
 dr. J. Mees, Oostende (België)
 prof. P. Meire, Berchem
 prof.dr. H.J. Meurs, Ermelo
 dr.ir. G. Mol, Wageningen
 ir. A.M. Nauta, Bennekom
 ing. C.A. Nierop Azn., Amsterdam
 dr. (PhD) D.A. Nieuwland, Leiden
 dr.ir. N.W.M. Ogink, Wageningen
 ir. B. Olthof, Utrecht
 drs. R.W. van Oostrum, Zoetermeer
 ir. H. Otte, Gouda
 dr. B.M. Partouns, Maastricht
 ing. B. Peters, Goirle
 drs. J. Plaat, Assen
 drs. L. Prins, Amersfoort
 ir. J.G.M. Rademakers, Maarn
 dr. C.E. Rasmussen, Den Haag
 ir. H.J. Roelofs, Hoevelaken
 ing. D. Rooks, Achterveld
 ir. J.A.F. de Ruijter, Renkum

drs. F. J. A. Saris, Erlecom
 ir. G.J. Schiereck, Dordrecht
 dr. J. Seys, Oostende (België)
 dr.ir. J.C. Sinke, Apeldoorn
 ing. C. Slijpen, Vijlen
 drs. H.H. Snel, Hilversum
 dr. J.T.C.M. Sprangers, Nijmegen
 ir. H.E.M. Stassen, Enschede
 ir. R.J. Swanenburg de Veye, Alkmaar
 prof.dr. J. Thoen, Oud-Heverlee
 drs. W. Timmermans, Rumpst
 ir. L.J.G. Tummers, Utrecht
 prof.dr J.L. Urai, Maastricht
 ir. A. Valk, Krommenie
 ing. R.F. Veenendaal, Assen
 ir. N. Verdoes, Uddel
 dr. P.H. Vereijken, Emmeloord
 prof.dr. J. Verschuuren, Tilburg
 dr. N. Verster, Rotterdam
 capt. G.R. Vissers, Bloemendaal
 ing. R.L. Vogel, Dieren
 dr. H.R.J. Vollebergh, Rotterdam
 ir. R.F. de Vries, Wirdum
 mr. A.A. de Vries, Ede
 ing. F.H. Wagemaker, Harderwijk
 drs. K. Wardenaar, Amsterdam
 dr. M. Weeda, Castricum
 drs. R.B. van der Werff, Enschede
 dr. R.A.P.M. Weterings, Beekbergen
 ir. B.J. Wiekema, Wapenveld
 ir. J.H.A. Wijbenga, Wageningen
 ir. Th. G.J. Witjes, Eerbeek
 prof.ir. M. van Witsen, Zeist
 dr.ir. T. ten Wolde, Leidschendam

PERSONEN DIE IN 2004 HEBBEN OPGETREDEN ALS ADVISEUR VOOR DE COMMISSIE IN HET KADER VAN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Mr. P.A. Araoye, Ilorin (Nigeria)
 Mr. O. D. Atte, Lagos (Nigeria)
 Mr. E.J.M. Bloem, Amsterdam
 Mr. W.G. Been, Schiedam
 Mr. J. Böhm, Smilde
 Mr. J.E. Bradshaw, Randberg (South Africa)
 Mr. B. Burgess, Gieten
 Mr. M. Clark, Grindleford, Derbyshire (UK)

Mr. J.D.G. van Duijine, Amersfoort
 Mr. C. Geerling, Driebergen-Rijsenburg
 Mr. R.J. Goodland, McLean (USA)
 Mr. G.C. de Jong, Rotterdam
 Mr. J.J. Kessler, Wageningen
 Ms. I. Kurtskhalia, Tbilisi (Georgia)
 Mr. S.G. Nooteboom, Leusden
 Mr. R.W. van Oostrum, Zoetermeer

Mr. R.H.B. Rijkers, Soest
 Mr. J. Schittekat, Gembloux (Belgium)
 Mr. R.J. Slootweg, Oegstgeest
 Mr. M.J.E. Volgers, Elst
 Ms. B. Walmsley, Sandton (South Africa)
 Mr. W. van Wijngaarden, Bogotá (Colombia)

BIJLAGE 4

AANDACHTSVELDEN VAN DE WERKGROEPSECRETARISSEN*

Wegen (C/D 1)	Nicole van Buren
Railwegen (C/D 2)	Rob Verheem
Vaarwegen (C/D 3)	Marc Laeven
Havens (C/D 4)	Marc Laeven
Werken in zeebodem (C/D 5)	Marc Laeven
Luchtvaartterreinen (C/D 6)	Stefan Morel
Militaire oefenterreinen (C/D 7)	Stefan Morel
Buisleidingen (C/D 8)	Henri de Brabander
Landinrichting, reconstructie (C/D 9)	Frans Dotinga
Recreatie (C/D 10)	Veronica ten Holder
Woningbouw (C/D 11.1)	Marja van Eck
Bedrijventerreinen (C 11.2/D 11.2/3)	Bauk Rademaker
Glastuinbouw (C 11.3/D 11.4)	Henri de Brabander
Dijken, waterkeringen, dammen (C/D 12)	Marc Laeven
Landaanwinning, indijking (C/D 13)	Marc Laeven
Intensieve veehouderij (C/D 14)	Frans Dotinga
Waterwinning, bemaling, infiltratie, bekkens (C/D 15)	Marc Laeven
Ontgrondingen (C/D 16)	Marja van Eck
Fossiele brandstoffen (olie- en gaswinning) (C/D 17)	Geert Draaijers
Afvalstoffenplannen (C/D 18.1)	Marijke Bremmer
Verwerking afvalstoffen inclusief bijstoken afval t.b.v. energieopwekking (C/D 18.4/D 18.1/3)	Marijke Bremmer
Stortplaatsen (C 18.5/D 18.3)	Marijke Bremmer
Baggerspecie (C/D 18.3)	Stefan Morel
Verwerken gevaarlijk afval (C 18.2/D 18.3)	Marijke Bremmer
Bewerking en verwerking van meststoffen (C 18.4/D 18.1-3)	Marijke Bremmer
Afvalwaterbehandeling (C 18.6/D 18.5)	Frans Dotinga
Water stroomgebieden (C/D 19)	Bauk Rademaker
Hout, papier, karton (C/D 20)	Marc Laeven
Industriële bedrijven (C/D 21)	Marijke Bremmer
Elektriciteit, windenergie (C/D 22.1/2)	Bauk Rademaker
Kernenergie (C/D 22.3-5)	Geert Draaijers
Radioactief afval (C/D 23)	Stefan Morel
Hoogspanningsleidingen (C/D 24)	Stefan Morel
Gas, olie, steenkool (opslag) (C/D 25)	Henri de Brabander
Steenkoolvergassing (C/D 26)	Geert Draaijers
Peilwijzigingen (C 27)	Geert Draaijers
Intrekken natuurmonumenten (C 28)	Marc Laeven
Winning steenkool, ertsen (D 29)	Nicole van Buren
Diverse overige inrichtingen (D 30-47)	Geert Draaijers
Aquaducten (D 48)	Bauk Rademaker
	Marc Laeven
Compensatie, beschermingsformules	
Vogel/Habitatrichtlijn	Steven Pieters
Cultuurhistorie	Nicole van Buren
Doorwerking adviezen	Bauk Rademaker
Duurzaamheidstoets	Geert Draaijers
Ecologie in de advisering	Nicole van Buren
Externe veiligheid	Henri de Brabander
Evaluatie m.e.r.	Marja van Eck
Gezondheid/beleving	Bauk Rademaker
Grensoverschrijdende aspecten	Steven Pieters
Juridische aspecten	Steven Pieters
Multicriteria-analyse	Marja van Eck
Perscoördinatie	Veronica ten Holder
Strategische m.e.r.	Rob Verheem

Henri de Brabander:
030-2347603

Frans Dotinga:
030-2347624

Petrie van Gent:
030-2347609

Marc Laeven:
030-2347626

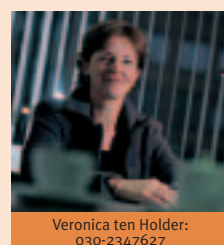
Steven Pieters:
030-2347634

Marijke Bremmer:
030-2347621

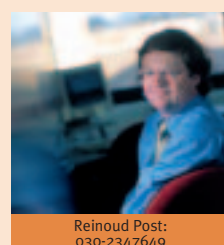
Geert Draaijers:
030-2347606

Veronica ten Holder:
030-2347627

Stefan Morel:
030-2347607

Reinoud Post:
030-2347649

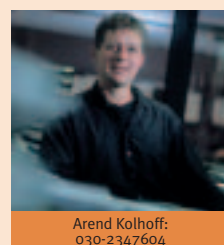
Rob Verheem:
030-2347636

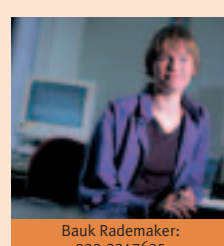
Nicole van Buren:
030-2347651

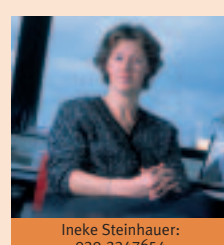
Marja van Eck:
030-2347625

Arend Kolhoff:
030-2347604

Bauk Rademaker:
030-2347635

Ineke Steinhauer:
030-2347654

* tussen haakjes staat de categorie volgens het gewijzigd Besluit m.e.r. 1994